

TIJDING 2007-3

INHOUD:

EEN DORP VOL CAFEETJES, DEEL 8, DE AANWAS
PAGINA 3

'INBURGERINGS'INTERVIEW MET BURGEMEESTER
MARCEL FRÄNZEL
PAGINA 20

ARTIKELEN UIT DAGBLAD BN/DE STEM
PAGINA 27

OEP ZUN PUUTS en KE(R)STVERTELSELTJEJ
PAGINA 28 en 56

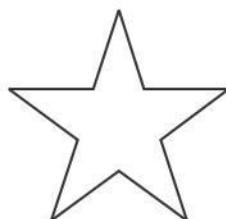
MOLENJAAR 2007
PAGINA 30

KLEINE MONUMENTEN VOOR SJEF ADRIAANSEN EN
HENK BADSTIEBER
PAGINA 33

INTERVIEW MET GUST KIL
PAGINA 49

COLUMN: ALZELÊÊVE ZÊÊNE EN ZJÊÊVERE
PAGINA 58

☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆

VOORWOORD

Recentelijk hadden Jac van den Bussche en John van Dooren weer veel succes met hun nieuwe film over de cafeetjes in Ossendrecht. Ditmaal worden de cafeetjes op de Aanwas belicht en wij 'stappen' mee.

Het allochtonen- /inburgeringsverhaal vindt u deze keer in de vorm van een gesprek met onze eerste burger, nl. de burgemeester. Hij geeft zijn visie op ons heem.

Dat heem wordt overigens steeds meer - heel toepasselijk in dit molenjaar - omringd door moderne (wind)molens.....

Omdat er op 10 mei zo weinig mensen konden genieten van de zeer onderhoudende lezing van Jan van Elzakker bij het onthullen van de kleine monumenten van Sjef Adriaansen en Heinrich Badstieber, drukken we deze, met illustraties, in de Tijding af.

Afgelopen maanden zijn er weer leden, die veel voor de heemkundekring betekend hebben, overleden, zoals Sjaan Flipsen, Ad van Veldhoven en Gust Kil. Deze laatste werd in mei van dit jaar nog geïnterviewd door Adrie Dobbelaar. Gust wist dat dit artikel pas na zijn dood geplaatst kon worden.

Ter gelegenheid van het dertigjarig jubileum van de heemkundekring heeft u allen een woordenboekje gekregen "Dialecten in het Zuidkwartier". Dit kunt u goed gebruiken bij de twee plaatselijke verhaaltjes: Oep zun Puuts en Kestvertelseltje. Ook onze columnist heeft een poging gewaagd, maar hij is duidelijk (nog) geen lid van onze dialectgroep. Blijven oefenen Corné!
Tip voor de lezers: de dialectteksten hardop lezen helpt.

En voor de laatste keer dit jaar ziet u op de kaft het allereerste ontwerp van de Tijding gemaakt door de in augustus overleden Kobus Rijdsdijk.

Deze zomer is in ons museum tijdens de kantklostentoonstelling een prijsvraag gehouden. Winnares hiervan is mevrouw Evegroen uit Ossendrecht, die daarmee een prachtig gekantklost zakdoekje won.

Inhoud:

Voorwoord, <i>redactie</i>	p. 02
Een dorp vol cafeetjes, deel 8, <i>Jac van den Bussche</i>	p. 03
“Bestuurders verleiden tot een debat over de meest relevante belangen in onze gemeente.”	
In gesprek met burgemeester Marcel Fränzel, <i>Adrie Dobbelaar</i>	p. 20
Artikelen uit BN/De Stem over de Emma- en Vijverhoeve	p. 27
Oep zun Puuts, <i>Ben van Hoof</i>	p. 28
2007 Molenjaar, <i>foto's Maria Roskamp</i>	p. 30
Voordracht gehouden op 10 mei 2007 bij de onthulling van de kleine monumenten voor Sjef Adriaansen en Henk Badstieber, <i>Jan van Elzakker</i>	p. 33
“Ik wens ons nageslacht een overzichtelijke samenleving.”	
In gesprek met Gust Kil, <i>Adrie Dobbelaar</i>	p. 49
Ke(r)stverstelseltje, <i>Jan Luysterburg</i>	p. 56
Van vroeger en nu: Alzelêve zêene en zjêêvere, <i>Corné Brugman</i>	p. 58
Inlichtingen en adressen, <i>redactie</i>	p. 60

EEN DORP VOL CAFEETJES (deel 8)

door J. van den Bussche

Cafés op de Aanwas

Nadat we Calfven verlaten hebben gaan we nu op zoek naar cafeetjes op de Aanwas. Deze plek aan de zuidwestkant van Ossendrecht is een gebied van turf en zand, waar vanaf de 11de eeuw, door het steeds verder opdringende Scheldewater, een *aanwas* of afzetting van klei en slib heeft plaatsgevonden.

Ten tijde van de watersnoodramp in 1953, toen de dijken het begaven, was het water weer even terug op de lijn waar het zoveel eeuwen geleden was begonnen. Over dat tijdperk later meer.

Laat ons starten bij de meest oostelijke vloedlijn, onder aan de berg, wat we nu de Burgemeester Voetenstraat noemen, enkele honderden meters ten westen van de kerk. Van hieraf werd in 1685 een schenkeldijkje aangelegd met een kronkel om *De Ketel* heen, dat aansloot op de Oude Dijk (of kaaidijk). De gebieden zuid en noord werden verder gescheiden door de parallel daaraan lopende Kerckeweg (nu Burgemeester Voetenstraat) nabij *het Meken* (houtgewas) met noordwaarts de lage landen.

Nadat tijdens een zwaar onweer, enkele jaren later, een stukje was weggespoeld, bleef er daar ter plaatse een drassig slikgat over. In de loop der jaren kwam er een definitieve zanddijkverbinding tussen het dorp en de wat hoger gelegen zandplaat, waarop de herberg *De Ketel* stond. Op deze zanddijkverbinding kwamen dijkhuisjes en de cichoreifabriek. Nu, in 2007, is met een fraai appartementencomplex de dijkbebouwing alsnog voltooid.

CAFÉ DE ZANDDIJK

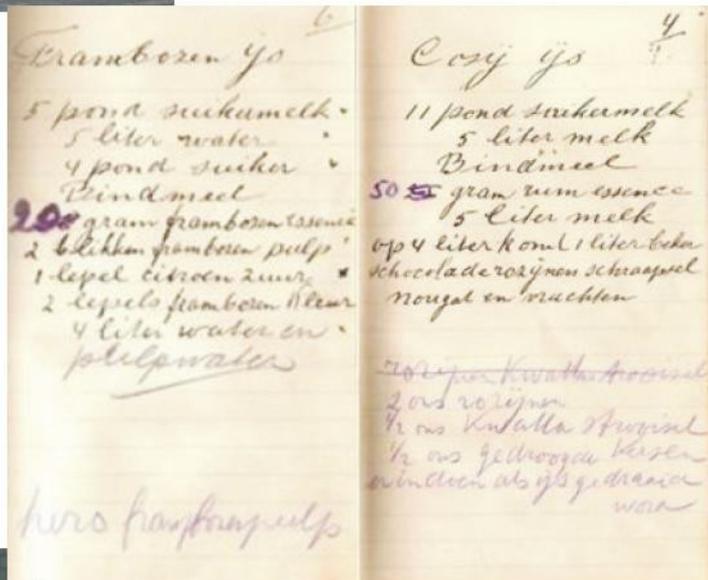
We gaan op stap: in het eerste huis [nu het tweede] woonde de uit Zwitserland komende schoenmaker of *scaloet* Schükke Souters.

Hier stond de wieg, zo verhaalt Jef van den Bergh, van de duivengeschiedenis van Ossendrecht. De naam *P.D.V. Nooit Gedacht* geeft aan dat dit best uniek moet zijn geweest. Deze sport stond n.l. nog in de kinderschoenen. Ging de verzending van de duiven naar België misschien al via het tramspoor op de Aanwas of kon Frans, de herbergier die een paard en rijtuig bezat, ze naar een andere plaats voeren? Men weet het niet. Nadat ergens de duiven waren gelost, moest bij aankomst de gummiring zo snel mogelijk - lopend of fietsend - in het clublokaal aan de naald worden geschoven, want eerst was eerst. Dit alles onder arbitrage van Napoleon Mous, beter bekend als Polleke de Keizer.

Daarnaast stond het café *De Zanddijk* van de familie Johannes Franciscus Rommens-Withaegs, die er al voor 1882 haar biertjes schonk op de vloedlijn van klei en zand. Een historisch plekje in Ossendrecht, waar zij met veel plezier zo'n vijftientig jaar lang de dorstigen laafde.

Frans J. C. Dries-Bogers werd daarna de nieuwe vergunninghouder die aangaf een gelagkamer te bezitten van 35m² groot. Zeker ruim genoeg en geschikt om er een duivenclub in onder te brengen.

Vroegere werkplaats van 'Jan de Grjeel'

Een reclame van de jaren '30 geeft weer:
J. v.d. Velde Baselier,
zadelmaker en stoffeerder, beleeft
aanbevelend.

Nu heeft Rens er zijn woninginrichting.

Polleke de Keizer

De club verblijft hier tot 1916 als Frans, de spil in dat geheel, komt te overlijden en zijn weduwe dan nog slechts als bierhuishoudster vermeld staat; over de duivenclub wordt niet meer gerept.

In de twintiger jaren verdwijnt het café en opent op deze plaats D. Dekkers- van der Walle een buurtwinkel met kruidenierswaren, groenten, fruit en zout.

Voor dit laatste was een speciaal bewijs van verkoop en vervoer ingesteld. Per 3 januari 1931 werd hem een vergunning verstrekt voor het bereiden van consumptie-ijs, iets nieuws in de streek, en strikt volgens de eisen van die tijd uitgevoerd. De ruimte tussen hen en de burens werd benut als bouwplaats voor een ijssalon, die zeker heeft geleid tot winstgevend handel. Zondagmorgen om 11 uur, na de H. Mis, begon de verkoop.

Vanille ijs

Een puntje ijs   *1 cent*
Een plat wafeltje   *2 cent*
Een ronde wafel   *2½ - 3 - 5 - 10 cent*

In het salon

een coupe ijs met wafel: 10 - 15 - 25 cent

De zitplaatsen waren vaak bezet. Alles bij elkaar een drukbezochte 'hangplek' voor de jeugd, waarbij het aanbod van ijs in de loop der jaren met meer kleuren en smaken kon worden uitgebreid.

Jongens die contact zochten met een meisje boden haar een ijsscoupe met vruchten en

slagroom aan, wat destijds een romantisch gebaar was. Het 'Salonneke' bij Dekkers-Van der Walle had in de buurt grote bekendheid. Het bleef bestaan tot na de Tweede Wereldoorlog toen Dekkers naar het Hondseind vertrok.

We wandelen verder en passeren de vroegere werkplaats van 'Jan de Grjeel'.

HERBERG HET VISSERSHUIS

Dan naderen we *Het Vissershuis* van Petrus Johannes Leijten-Mous, dat zij zelf lieten bouwen in 1880. Ze wonen er vijftig jaar later nog en vieren er hun gouden bruiloft. De familie Leijten had kennis van de visserij in het Scheldegebied. Daar paste een vissersherberg bij met aanbod van vis, visgetuig, sterke verhalen en visserslatijn: het was daar allemaal te vinden. Een apart groepje die vissers, met recht op een drankje bij goede vangst en eveneens, om snel te vergeten, bij minder

Sint Ambrosius houdt in de winter zijn teerdagen

pluspunt dat na 1918 weer kwam te vervallen en voor meerdere herbergiers reden was om te stoppen. Dat werd dus het einde. Sommigen weten zich nog te herinneren dat in deze woning in 1938 de familie Van Amsterdam kwam wonen. Ze kwamen uit Zuid-Holland en hij verkocht Nederlandse bloembollen in België.

Het Vissershuis zoals het er nu uitziet met de naam erin gezet. Beeld uit de film van John van Dooren

aanbod! Er moet ook een schuttersgilde zijn geweest onder de naam Sint Ambrosius. Zij hadden in de wintermaanden hier hun teerdagen, wat o.a. vermeld staat over de jaren 1895, 1897, 1898, 1902 en 1904. Het drankverbruik op dergelijke dagen vindt men als volgt terug in een jaarverslag:

3 vaten bruin en 2 vaten wit bier, enkele flessen sterke drank en 16 kruiken bruin bier.

Een palingmaaltijd daarbij in Het Vissershuis was vanzelfsprekend.

In de herberg werden in de Eerste Wereldoorlog ook soldaten ingekwartierd. Een financieel

Echtpaar Leijten - Mous

HERBERG HET ROODE ANKER

Alvorens dit café te bereiken, passeren we eerst de manufacturenwinkel van Lonneke van der Poel- Brill .Een kleine winkel, een goede bediening en een bijverdienste voor de vrijgezelle zoon en dochter, Janus en Lisa van Lonnekes. In de Eerste Wereldoorlog werd de winkel gevorderd als Rode Kruispost voor het grensdetachement.

De familie Van der Poel - Brill omringt met soldaten. Aan het logo op de gevel is te zien dat het een Rode Kruispost was.

Iets verderop, wat achterin, stond de woning van C.J Mattheussens-Joosen, gekomen van den Ertbrand uit Putte. Hij vestigde zich met zijn gezin rond 1820 te Ossendrecht op de Aanwas als varkenskoopman en herbergier onder de naam **Het Roode Anker**. In die dagen gezien als een aanwinst voor het dorp, maar zijzelf werden er zeker niet rijk van. Een aantal jaren later bouwden zij daarbij een eest of ast voor het drogen van cichoreiwortels. Een opkomend product als vervanger van de te dure koffiebomen. Zoon Cornelis zette vervolgens de eerste schrede naar een succesvolle periode van peekkoffienijverheid op de Aanwas. De fabriek, waar 138 jaar lang dit product werd gefabriceerd, de boerderij, woonhuis en café: u vindt het terug in het boek *Peekoffie uit Ossendrecht*. Nergens in Nederland vond men in zo'n kleine leefgemeenschap dit aantal branderij-drogerijtjes.

Ossendrecht kreeg daardoor de naam "Cichoreistadje". Een naam die met ere gedragen werd en zelfs hofleveranciers voortbracht.

In 1968 produceerde men voor het laatst peekkoffie uit cichoreiwortels. Het café was er toen al vele jaren niet meer. Door terugloop van de cichorei was men al vroeger begonnen met bijproducten, zoals piccalilly en mosterd.

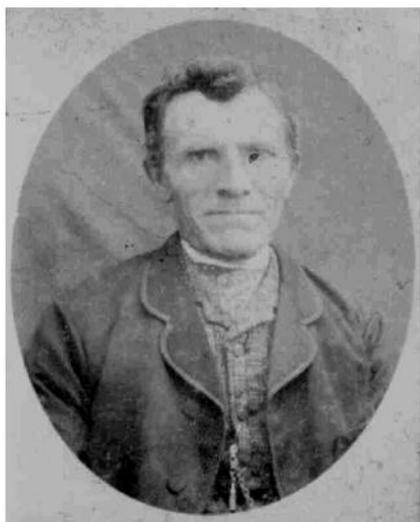
Mattheussens had bij de fabriek ook een boerderij en de nodige kleigronden. Met een grote, speciale veewagen als vervoermiddel, bezochten ze de boerderijen met hun bekroonde dekhengsten. Ossendrecht had tweemaal per jaar een veemarkt, meestal in de trambaan waar aan- en afvoer snel kon verlopen. Waar nu woonwijk de Peeberg is, stond in vroegere dagen een goudgeel veld met bloeiende mosterdplanten. Maar tijden veranderen en toen werd het stoppen of omschakelen. Mon Mattheussens maakte in de

daaropvolgende jaren de niet te onderschatten omschakeling van cichorei naar conservenproductie en tafelzuren in deze fabriek onder de naam Mattheussens-Wido b.v.

De fabriek van „Het Roode Anker” met op den voorgrond een bloeiend mosterdveld.

CAFÉ HET HOEFIJZER

Het echtpaar L.C. Rijk - van den Eijnden

Ludovicus Cornelius Rijk, geboren te Overzande, kwam als smidsknecht bij Adriaan van den Eijnden en trouwde op 28 oktober 1874 met diens dochter. Zij bouwden een nieuw bedrijf op achter in de tuin aan de weg naar het dorp. Een drietal jonge mannen, komende uit Overzande, Oud Gastel en Oudenbosch leerden hier het vak kachel-, grof- en hoefsmid.

Het echtpaar Rijk - Van den Eijnden kreeg zelf twee zonen, Louis en Kees; het voortbestaan was gewaarborgd. Immers de twee broers trouwden tijdens een plechtige dienst te Ossendrecht met de gezusters Van de Poel op 19 november 1912 en namen de zaak over. De herberg was van Louis

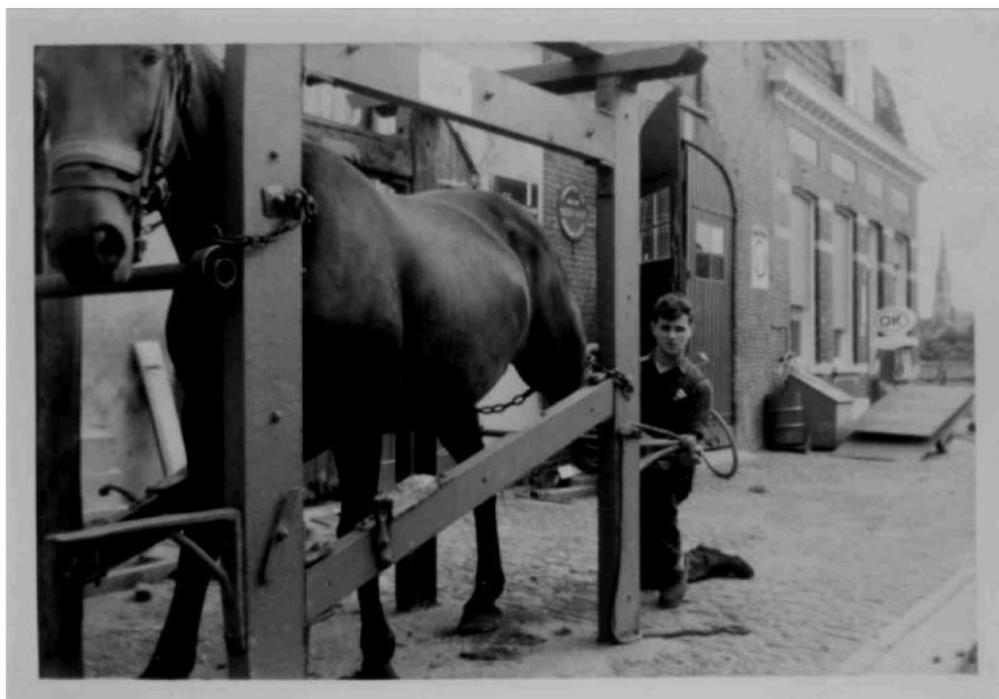
en daar werd ook de handel afgerekend.

Voor de andere zoon Kees werd een woning met winkel aangebouwd, waar potten en pannen en meer bijpassende artikelen verkocht werden.

Er was bedrijvigheid alom in het beslaan van paarden en werkzaamheden aan allerlei landbouwgerief. Door de opkomst van de plattebuiskachel en de keukencuisinière was de dorpsmid het middelpunt van

techniek en vindingrijkheid.

Jan Rijk, de zoon en opvolger van Kees, trouwde met Marie de Wit. Zij beleefden de grote omschakeling naar moderne

Kees Rijk aan het werk

landbouwmechanisatie in de tweede helft van de vorige eeuw. Dit luidde het einde in van de dorpsmid. Zoon Kees was, als laatste, nog even actief aan het smidsvuur en in de hoefstal op de Aanwas.

Kruising Aanwas noordwest

De oudste vermelding van bebouwing op deze plaats was 19 maart 1663 met cijnsheffing op huis en “smis” [smederij] staande op het “out dorp”. De bouwgrond was eigendom van Jan Smit, vermeld als *Perceel no. 105, groot 58 roeden, gelegen op de Aanwas tegenover de eerste hoeve in de Noordpolder*, die eigendom was van de Markiezin van Bergen op Zoom.

Er was dus al vroeg een smederij aan de weg Bergen op Zoom-Antwerpen bij de afslag naar Ossendrecht. Op 3 augustus 1771 meldde zich een koper bij de erfgenamen van Nicolaas de Bruin voor dit huis, n.l. Godefridus Le Chien-Jacobs uit Berendrecht, smid van beroep. De zaak was wat uitgeleefd en hij voegde wat nieuws toe. Een uitbreiding ten noorden met een

schuur als smederij en aan de zuidzijde een caféruimte *De Zoete Inval* genoemd. Rondom de kruising van de grote herenbaan was smid en caféhouder een goede combinatie van nijverheid, het boerenleven en handel.

In 1782 was Johannes Muts eigenaar en later tot 1796 zijn weduwe C.T. Eijberts.

Hierna volgden in korte tijd, tot 1806, meerdere eigenaren elkaar op:

Willem van Buiten in 1797,

Joseph Schroeyers ook in 1797

Leonardus Joosen 1798. Een variatie van de Franse bezetting?

In 1803 werd de woning het Bartelomeus Swagemakers-huis genoemd.

Op 2 juli 1805 kocht Adriaan Swagemakers-Camphuis het pand en tijdens de Franse bezetting van 1793-1813 werd er door Godefridus Camphuis hier Franse les gegeven.

Op 14-2-1806 kwam het pand, nu met de percelen 96 en 97 daarbij, op naam van de

weduwe Van den Eijnden.

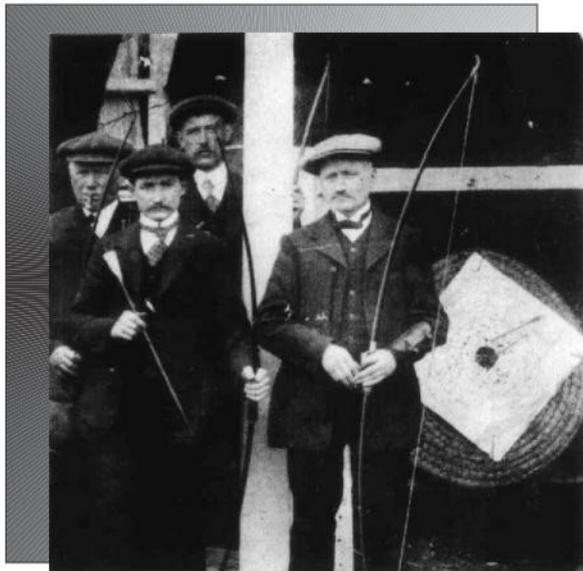
In 1820 stond Adriaan van den Eijnden vernoemd als “Meestersmid” op de Aanwas. Hij was gehuwd met Johanna Jacobs. Vanaf nu werd drie keer een vader door een zoon opgevolgd. Te beginnen met Johannes Baptist van den Eijnden die met Anna Catharina Jacobs huwde.

Dan volgt Jacobus Cornelius van den Eijnden met Isabella Petronella Cornelia Jacobs en daarna Johannes Baptist van den Eijnden met Johanna Francisca Melsen. Na zijn overlijden staat zijn vrouw vermeld, als smederes, met haar zoon Adriaan. Haar dochter huwde met Cornelis Rijk die hierboven bij café Het Hoefijzer is genoemd. Adriaan Swagemakers trouwde met de andere dochter Johanna Catharina van den Eijnden. Zij komen dan in dit pand als bakker/winkelier en veranderen de naam van de herberg in *De Bellevue*.

Toen de smederij verplaatst werd naar eerder genoemd adres, kwam deze ruimte vrij en werd ingericht als quarantainestallen. In 1865 was de beveiliging op vlees naar België ingevoerd. De dieren verbleven daar enkele dagen en moesten

eerst goedgekeurd worden. Dit bleef gebruik tot 1939. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had de Duitse cavalerie hier een paardenlazaret voor opknapbeurten, waarbij de dieren in hangmatten werden ondersteund.

Piet, Anton en Jac Soffers, met Janus Suykerbuyk als 2e van links

Café Bellevue veranderde in 1888 van naam in *Café Schuttershof*. Dit bij de oprichting van een schutterijvereniging, compleet met schietbaan, onder de bezielende leiding van Jacobus Cornelius van den Eijnden Jacobs. In 1934, bij het zestigjarige bestaan van harmonie De Hoop, werd een groot festival georganiseerd door deze vereniging. Met de toen nog rijdende stoomtram arriveerden vele muzikanten van heinde en ver op de Aanwas. Een vijftal in het dorp gebouwde kiosken bood hen de ruimte diverse nummers uit te voeren ter beoordeling van een vakkundige jury. Met de vele kramen en attracties daaromheen groeide dit uit tot een groot volksfeest.

1888 1938: 50 jaar schutterij

Een groot aantal bewoners van het Aanwasgebied werd lid van het schutters-gilde, dat de naam *Grensschutters* droeg. Vele wedstrijden vonden plaats in Ossendrecht waar deze sport door

P. L. CLARIJS-VERREST CAFÉ "DE JAEGER"
Ossendrecht. Tel. 28
Luxe- en Autobus verhuur
5 en 7 persoonswagens. MODERNE WAGENS.
VRAAGT PHILIPPOGAAP. Dient aanbevolend.

J.M.v. COPPENOLLE Concertzaal "De Korenbeurs,"
Bergen-op-Zoom.
CENTRALE-VERWARMING — GRAANBURGGEBOUW
Feest- en Vergaderzalen. Tel. 245.

1888 OSSENDRECHT 1938

GROOT HANDBOOGSCHUTTERS CONCOURS

De Handboogmaatschappij "DE GRENSSCHUTTERS," G. L. v. d. Eijnden-Claassens
te Ossendrecht (Tel. 14), nodigt U uit ter gelegenheid van haar

50 JARIG BESTAAN DER VEREENIGING

Met een of meer viertallen daaraan deel te nemen.
Het concours zal plaats hebben op de volgende dagen:

Zondag 22, Donderdag 26, Zaterdag 28 en Zondag 29 Mei 1938

Het concours zal officieel geopend worden door den Edelheith. Haar Burgemeester.
De lessen zullen geopend zijn telkens van des voormiddags 11 uur en gesloten worden op Zon-
dag 29 Mei, des avonds om acht uur (N. T.).
De afgeloote prijzen zijn als volgt:

EERE - WEDSTRIJD

KORPSWEDSTRIJD

17		18		19		20		21		22		23		24		25		26		27		28		29															
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40

Café 't Schuttershof
Inhoud der Grensschutters
Beeste koken en dranken
NETTE BEHOUDING
BELEEFD-AANBEVELING
G. L. v. d. Eijnden-Claassens

ARETAN

NOOPER, BAYEN & GEKONIG
L. DE WIT
AANWAS 25

J. v. Oevelen-den Ouden
Tabak - Sigaren en Sigaretten
OSSENDRECHT

BEZOKT CAFE
"BOULEVARD"

H. Rogers-Ketelaars
OSSENDRECHT

Bezoek Café
Harmoniezaal "de Hoop"
J. v. d. Venne-Palinks

H. F. MOHRENS & Zoon
OSSENDRECHT
MODERNE KLEEDTOEGEN
Vraag naar brochures
G. L. v. d. Eijnden-Claassens

GARAGE-CENTRUM
Vraag naar brochures
V. de J. A. N. B. E. N. J.

HOTEL "DE PRINCE"
Ingericht naar de eischen des
tijds voor FERIËN

Gez. ANSEMS

Jan v. AERT
VEEHANDEL
HUYBERGEN

Const. Jansen-Verrest
OSSENDRECHT

P. L. CLARIJS-VERREST
CAFÉ "DE JAEGER"
Ossendrecht. Tel. 28

J.M.v. COPPENOLLE
Concertzaal "De Korenbeurs,"
Bergen-op-Zoom.
CENTRALE-VERWARMING — GRAANBURGGEBOUW
Feest- en Vergaderzalen. Tel. 245.

OSSENDRECHT

GROOT HANDBOOGSCHUTTERS CONCOURS

50 JARIG BESTAAN DER VEREENIGING

Zondag 22, Donderdag 26, Zaterdag 28 en Zondag 29 Mei 1938

EERE - WEDSTRIJD

KORPSWEDSTRIJD

verschillende clubs werd beoefend.

Er werden hier en elders ook grote toernooien gehouden met de schutterijen van de omliggende dorpen. In 1938 werd het vijftigjarige bestaan gevierd met een groot feest op de Aanwas en met kruisboogschietwedstrijden bij Staf van den Eijnden. Prins Bernard schonk een prachtige medaille aan de winnaar van dit jubileumtoernooi. Deze eer viel te beurt aan de bekende schutter Janus Suijkerbuijk, de smid uit Hoogerheide.

Schutters te gast bij schutterijgilde Nooit Gedacht

De stoomtram

Zoals reeds vermeld bij de geschiedenis van Calfven, kwam de stoomtramverbinding Bergen op Zoom -Antwerpen over de Aanwas in 1887 tot stand. De voornaamste reden daarvan was het transport van bieten naar de suikerfabrieken te Bergen op Zoom. Hierbij werd dus de Peeberg aan de Aanwas een belangrijke plaats. De eerste jaren waren niet gemakkelijk. De bieten werden bij de fabriek gewogen en getarreerd. Onder de boeren ontstond teleurstelling en grote argwaan of de afrekeningen wel klopten.

In 1892 werd op de Aanwas de Bascule Compagnie opgericht in het *Schuttershof*. Met een uitgave van achttien aandelen van 50 gulden stelde men de initiatiefnemers in staat de

20-tons-weegbrug over te nemen, die van de stilgelegde suikerfabriek "De Twaalf Apostelen" te Bergen op Zoom kwam. De aankoopprijs was 650,50 gulden, de bouw van het weeghuisje 100,91 gulden, het loon van metselaar, smid en diversen 128,95 gulden.

Naam: Bascule-Compagnie "De Twaalf Apostelen". De weger werd aangesteld en betaald door de fabriek, in samenspraak met commissienair Philips-Mattheeussens. Was alles zo geregeld? Opnieuw ontstond er argwaan onder een aantal boeren: werden de aandeelhouders bevoordeeld?

Het Tarra-biertje

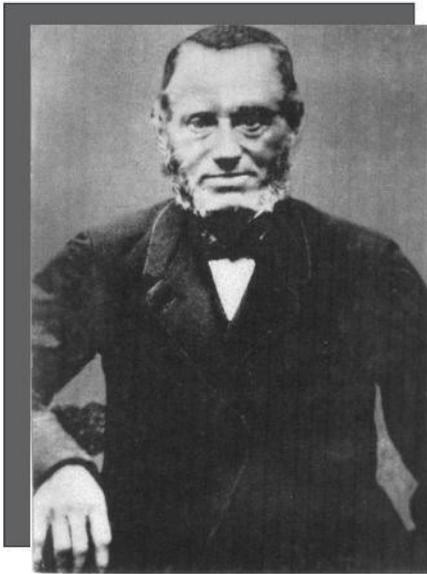
Als een kar met suikerbieten arriveerde werd deze gewogen, dan vulde men een mand vol en noteerde dat gewicht. De bieten werden schoongemaakt en wederom gewogen. Zo stelde men het tarragewicht per kar vast. De weger kon daar in min of plus wel wat aan doen. Hij kende de gulle en de krenterige boer, van wie de eerste zei: "Er staat nog een biertje voor jou". Wanneer hij des avonds de weeglijsten afgaf in het *Schuttershof* dan werden de "tarra-biertjes" genuttigd. Zijn vrouw kon bij thuiskomst wel het aantal

inschatten.....

We wandelen terug naar de grens Calfven/Aanwas en zien voor ons in gedachten waar zo rond 1800 het huis en de werkplaats stond van wagenmaker Cristiaan van der Staten Jacobs.

Als opvolger staat vanaf 1827 Cornelis Vadde vermeld, die gehuwd was met Helena Ooms, weduwe van Gerardus Ossenschreuder.

Een van zijn leerlingen was later P.J van Mechelen uit Huijbergen, die niet alleen stielkennis opdeed, maar het ook bracht tot

Burgemeester Van Mechelen

burgemeester van Ossendrecht en Putte. Hij bewoonde het oude pand naast de wagenmaker. Verder kwam onder zijn bewind het tramspoor Bergen op Zoom - Antwerpen via Ossendrecht tot stand. Hij verkocht een stukje

land om de verbinding Peeberg-Aanwas te realiseren. Burgemeester van Mechelen was oprichter van harmonie De Hoop. De familie verkreeg op de Aanwas hun vaste stek met o.a. vader Jan, zoon Janus en kleinzoon Piet van Mechelen. Het oude huis verdween en daarop kwam de boerderij en weegbrug van Philips. Deze werd opgevolgd door

boer De Wit en transportbedrijf De Wit. Met de reeds genoemde smid mag dit geheel een bedrijvige hoek genoemd worden. Daar doorheen rolde het toekomstbeeld van vervoer en transport door komst van de stoomtram.

Oorlogsgevaar

In augustus 1939 werd de mobilisatie in Nederland afgekondigd en werden ook te Ossendrecht soldaten ingekwartierd. Elders in het dorp werden loopgraven aangelegd, maar op de Aanwas zat een andere blokkade in de weg. Een apart

Bedrijf van De Wit

Woning van burgemeester Van Mechelen. Nu heeft afstammeling Piet van Mechelen iets hoger op de Berg er zijn bedrijf/woning.

soort techniek: men kon op bevel een aantal schuingerichte balken omhoog draaien, die dan de twee wegen blokkeerden en zo de vijand tot staan moesten brengen. Ze zijn echter nooit gebruikt. Op 10 mei 1940 viel Duitsland Nederland binnen en Franse soldaten kwamen snel via België Nederland te hulp. De plotselinge overrompeling door vreemde soldaten, die via Zandvliet op de Aanwas kwamen, zorgde voor grote verwarring. Verouderde Franse oorlogsvoertuigen raasden heen en weer richting Calven en Hoogerheide met de opdracht aldaar een front te vormen.

Op 12 mei, tweede Pinksterdag, rond 16.00 uur, waren velen getuige van een luchtgevecht tussen Franse jagers en vier Duitse bommenwerpers, die alle vier werden neergehaald. Een daarvan stortte er neer op Calfvn, met de achtentwintigjarige piloot Hubert Klabünde, die gehuwd was en te Munster woonde.

Een Duitse spion, rijdend op een damesfiets, seinde al deze bewegingen over frontvorming door. Hij is 's avonds opgepakt en bij hotel William gefusilleerd.

De *blitzkrieg* ging zo snel dat de Fransen zich halsoverkop terugtrokken en de Duitsers zonder slag of stoot in Ossendrecht arriveerden.

Terug naar Schuttershof

In deze periode was Staf cafébaas samen met zijn vrouw Clementine, in de volksmond "Madammeke" van den Eijnden genoemd. Zij baatten vele jaren deze zaak uit, gecombineerd met veehandel. Opvolgers in de loop der jaren van deze markante plek waren:

- Koos van Loenhout,
- Bas Vervloet,
- Karel Lucas,
- Jan Frey en Kees Prop

De laatste sloot in 1973 een contract voor tien jaar pacht en veranderde de naam **Schuttershof** in café **Het Hoekske**. Er volgde nog een jaar verlenging. Toen viel het doek over de glorie en historie en werd een van de oudste bebouwingen van Ossendrecht [1669-1984] gesloopt. In de tuin had intussen de heer Antonisse een

huis en garages gebouwd, die dienst deden van 1959 tot 1979.

Van 1979 tot 2002 was daar de brandweer in ondergebracht.

Aan de nieuwe invulling, te weten een uitbreiding van hotel The Kettle op dit terrein, wordt gewerkt.

Vier namen voor een en hetzelfde café::

De Zoete Inval

BelleVue

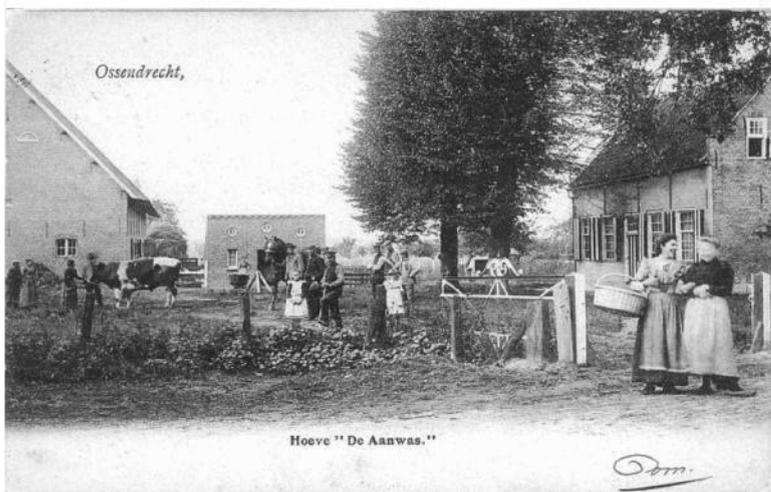
Het Schuttershof

Het Hoekske

De boeren in beeld

Ook de boeren maakten van alles mee op de Aanwas. Zo ging bijvoorbeeld in 1937 de hoeve De Aanwas in de Noordpolder in vlammen op. Dit was eens een persoonlijk bezit van de markiezin van Bergen op Zoom en werd bewoond door de families Jacobs, Philips en Van Meir. De toen daarop wonende boer Sjef van Meir bouwde in stijl een geheel nieuwe woning. Bij zijn buurman vloog eveneens de oude schuur in brand. Jammer dat zulke monumentale gebouwen op die manier verloren zijn gegaan.

Openbare Verkoop
van
eene zeer gunstig gelegen en uitmuntende

BOUWHOEVE
genaamd „DE AANWAS”
met bijbehorende LANDERIJEN
(grootendeels Kleigrond).

gelegen aan de Tramhalte in het dorp
te OSSENDRECHT (Noord-Brabant)
in den Noord polder

ter grootte van 70.87.25 H.A.
(181 gemet 146 roeden).

Zitdagen te Ossendrecht in het hotel „de Ketel”
bij den heer JULES PHILIPS aan het Tramstation.

INZET op WOENSDAG 17 APRIL 1918.
TOEWIJZING op WOENSDAG 1 MEI 1918
telkens des namiddags 1 uur

TEN OVERSTAAN VAN
den Notaris J. J. M. MERTENS, te Roosendaal.

Herberg de Graanschuur

Deze werd bewoond door Pieter Jan Melsen en Isabella Melsen: hij zoon van Josephus Melsen - van den Eijnden, zij kleindochter van burgemeester Willem Melsen. Hij werd commissionair en reiziger van beroep. Deze hoeve hadden ze op 15 september 1863 voor 2600 gulden gekocht van de erfgenamen van Josephus Melsen en Ida van den Eijnden. Zij investeerden in de aankoop van een mobiele stoommachine, in de verhuur aan andere boeren, evenzo werden karren en enkele rijtuigen aangeschaft welke zijn handel vertegenwoordigden. De oude schuur bood onderdak en

De handel, winkel en het café van Melsen- Melsen

werd tevens gebruikt voor opslag van granen. Het café met een biljarkamer en kruidenierswinkel -met van alles wat- was een handelshuis waar regelmatig koopdagen plaatsvonden. De familie Dries, Belgische vluchtelingen uit de Eerste Wereldoorlog, woonde bij hen in. De schuur brandde voor 1922 af en de leeftijd van de bewoners in achtgenomen, luidde dat het einde in van handel, café en winkel.

Een koper meldde zich aan onder de naam Fons van Meir-Hoeckx, een beginnende boer die een nieuw huis en schuur liet bouwen. Ook de naam **Graanshuur** ging verloren totdat een van zijn zoons erop terugkeerde en de naam wijzigde in **Graanhoeve**, meer passend bij hun boerderij.

In 1993, na veertig jaar boeren op deze boerderij, zien de opvolgers Piet Withagen en zijn vrouw Cor van Meir, met lede ogen de sloop tegemoet.

Het oud dorp

We kijken terug op het oude op de Aanwas gelegen woongebied van Ossendrecht, dat in zijn geheel verloren ging op 1 en 2 november 1570 tijdens de Allerheiligenvloed.

In het vlakke polderland, aan de westkant van Ossendrecht, is nog steeds het profiel zichtbaar van een zandplaat op het kruispunt de Aanwas. Daaromheen is in de vroegere jaren veel klei afgezet en dit vormde een groot poldergebied ten tijde van de latere middeleeuwen. Op deze zandrug werden de eerste boerderijen en een aantal huisjes gebouwd "*van steen, hout, klei en riet, dit naargelang de dikte van de beurs*", zo had de oude bakker Ko Joosen het van zijn voorouders doorgekregen. Dit geheel was een woongebied, later aangeduid als de "Plaetse" of dorpskern aan een brede "Herenstraate". De oud-Ossendrechtenaar Rochus van den Bergh was de eerste die doordrong in de geschiedenis van het Oud dorp. Hij zocht en transcribeerde kundig het hele gebeuren, dat u

terugvindt in Tijding 1990-1. In dezelfde Tijding bespreekt Klaas Roskamp in "Schatten in de polder" de door de archeologiegroep gedane vondsten. Ze dateren uit 1400 - 1450 en zijn aangetroffen nabij deze "Herenstraate". Misschien was het hier, zo kort gelegen bij de zandrug, van waaruit begin 15de eeuw tol werd geheven op de rivier de Schelde, een veilig onderkomen? Vermeld werd dat voor 1570 er vanuit Frankrijk en Antwerpen wijn werd getransporteerd naar het noorden. Heeft de grote Antwerpse wijnhandelaar Thomas Betten deze weg via den Aanwas bewandeld, of voerde hij zijn wijn aan over de Schelde en Agger? Gaf dat hem het idee om in 1573 de Heerlijkheid Hoogerheide en half Ossendrecht te kopen?

Herberg De Ketel

Na de Tachtigjarige Oorlog, van 1568-1648, zou hier op de Aanwas een woning tot stand zijn gekomen, die misschien op een oude fun-

dering weer is opgetrokken. Eugène Jansen verhaalt in zijn boek *Dickmaals voor quâet* dat in 1670 een akte was

opgemaakt waaruit blijkt, dat na de dood van Sara Empsen, weduwe van wijlen Pieter Augustein Noijdens, die in zijn leven brouwer was in Den Brouwketel binnen Bergen op Zoom, er sprake was van *een zekere huijzinge en dertig roede erve, gestaan en gelegen te Ossendrecht*. Dit was op het *oud dorp* en droeg de naam De Gecroonde Brouwketel, waarvan de plaatsbepaling aangaf: Herenstraate perceel 106; dezelfde plaats als waar nu *The Kettle* staat.

In dit huis woonde Andries Jansen, van beroep timmerman. Het pand was onbelast behalve jaarlijkse erfpacht aan de heer van Calfven waar de grond aan toebehoorde. Vervolgens trouwde in 1659 Mathijs Jansen Vroomen met de weduwe van Andries Jansen en kwam zo in het bezit van de woning. Hij liet de naam *De Gecroonde Brouwketel* optekenen en was er de eerste herbergier. Dit werd ook door de peilmeester van Bergen op Zoom vermeld bij bier- en wijnpeilingen in de jaren 1659-1667.

verkocht dit pand toen namelijk aan Tanneke Marinissen. Deze weduwe van Mathijs Jansen Vromen kwam daardoor voor de tweede maal achter de tap.

Nadat in 1743 de Zuidpolder werd ingedijkt volgde er een woelige periode. Na twee jaar werd de polder alweer onder water gezet door de Franse troepen. In aanloop naar het beleg van Bergen op Zoom in 1747, gebeurde hier veel wat zeker het daglicht niet kon verdragen. De roep om hulp van boven door de bevolking kon niet uitblijven. Hun ellende werd vertaald in een smeekbede en daarbij de belofte om een jaarlijkse bedevaart te doen naar Berendrecht, waar Ossendrecht zich tot de dag van vandaag aan gehouden heeft.

Jacobus Vercouteren en Elena van Lindonk huren in 1773 De Ketel van

Deijts en worden, na Willem van Buiten en notaris Vos, in 1798 eigenaar. Hij was niet alleen herbergier, maar ook raadslid en wethouder; de raadsvergaderingen werden echter niet in zijn herberg gehouden.

Op 27 september 1806 gaat De Ketel over in handen van Leonardus Joosen. In zijn periode, die duurt tot 1822, wordt De Ketel vernieuwd en verfraaid..... *zijnde een mooi en genoegzaam nieuw opgebouwde woning en herberg, bestaande uit: 3*

kamers, keuken, keet, kelder, zolders, schuren, remise of rijstal en verdere timmer, voor de prijs van 2300 gulden, groot 83 roede 32 ellen. Apart daar aan toegevoegd een perceel weide met hof en boomgaard, groot 83 roede 32 ellen en 2 gemeten 40 roede als de percelen no. 97-98, behorende tot de dijkage van de Noord polder voor de som van 1200 gulden. Een nieuwe impuls misschien na de slag bij Waterloo, waarvan de gevolgen ook doordrongen tot op

N. 373, F. Hoelen, Phot., Cappellen.

In 1671 was er een taxatie van De Ketel waar een bedrag genoemd werd van 700 gulden. Mevrouw Arents kwam toen in beeld met een andere naamgeving, namelijk: Het Heijbregt Geesthuis. De nieuwe koper, Govert Deijts, keerde echter weer terug naar de naam De Ketel.

In 1690 blijkt dat Johanna, de ongehuwde dochter van Pieter Augustein Noijdens en Sara Empsen, eigenares van De Ketel was. Zij

de Aanwas? Zo 'n pand gaat weer vlot van de hand en mevrouw Maria Catharina de Waal uit Aerschot machtigt Joseph de Boey uit Antwerpen het voor haar te kopen.

Na 1830 viert België zijn onafhankelijkheid en de handel via de nieuwe grens komt onder strenge controle te staan.

Ondanks deze handelsbelemmeringen koopt in 1838 de Belgische familie Philips deze uitbating; zij zal er honderd jaar van vader op zoon verblijven en meerdere veranderingen in en om De Ketel tot uitvoer brengen.

In 1886 werd hier ter plaatse een nieuw en groter gebouw opgetrokken, dit bij aanleg van het tramspoor Bergen op Zoom Antwerpen Tholen. Een spectaculaire verbinding, die aansluiting bood op de grote spoorwegen, welke de laatste tientallen jaren tot

ontwikkeling waren gekomen. De wereld ging open: een tramhalte op de Aanwas, een rangeerwissel met remise, en verderop een woning ingericht als post- en telegraafkantoor. De herbergier Philips stond voor overnachting en ver-dere

voorzieningen, voortaan aangeduid als "Hotel de Ketel = station stoomtram, J Philips".

Alles bij elkaar een opleving in handel aan de westkant van Ossendrecht.

Stoomtijdperk Ossendrecht

Naast de stoomtram kwam in 1863 ook de eerste stoommachine; het was bij de vlasroterij aan de weg naar Huijbergen. En ook cichoreifabrikant Mattheeussens schakelde over en betrok een stoomketel en -machine uit Engeland. Deze werd geplaatst door twee monteurs, die ieder jaar onderhoudswerken uitvoerden. Men verbleef dan in De Ketel, wat zij The Kettle noemden, een naam die steeds beter begon te klinken bij de bewoners.

In 1908 was Philips weer toe aan uitbreiding en besloot een geheel nieuwe opzet te maken met meer kamers. Een modern gebouw in de beginjaren van de twintigste eeuw en daarbij geen Franse [welke taal hier veel werd

gesproken] maar een Engelse naamgeving.

Tot na de Eerste Wereldoorlog was het levenspeil niet slecht te noemen. De crisisjaren die dan volgen waren bijzonder mager wat betreft handel en uitbreiding.

In 1936 werden de buurtschappen aangesproken om activiteiten te ontplooiën ter gelegenheid van het trouwfeest van Prinses Juliana en Prins Bernard in januari 1937. Op de Aanwas werd bij Philips in The Kettle een buurtschap

opgericht, die ook bij de geboorte van Prinses Beatrix in 1938 weer actief was. Inmiddels

Westbrabant. Piet Roos liet een mooi project na om in volle bloei over te nemen.

De eigenaren na hem volgden elkaar snel op:

- Andreas Muller
19.01.1962 - 23.3.1971
- Karl Balske
23.3.1971 - 27.4.1971:
1 maand slechts!
- Karl Babel
27.4.1971 - 18.5.1971:
minder dan 1 maand!
- Pholdoris Poppelaars
18.5.1971 - 7.2.1974

Met Adriaan J. M. de Vos kwam hier verandering in. Tijdens zijn vijftiengjarige bedrijvigheid (1974 tot augustus 1999) groeide

vooral het restaurant uit tot grote hoogte.

Nu wil P.Jonckheere-de Vos, na een fraaie aanloopperiode, uitbreiding van Hotel-Restaurant The Kettle mede op het terrein van het vroegere Schuttershof. We zijn benieuwd wat de toekomst zal toevoegen aan deze al zo rijke geschiedenis.

Het buurtschap de Aanwas opgericht in The Kettle

vertrok Jules Philips naar België en nam de familie J. Blommerde-Kint het over.

Zij hadden de nodige landbouwmachines voor werk en verhuur aan de boeren. De herberg was in de mobilisatie van 1939 een militaire hoofdpост en tevens een levendig bedrijf rond voedselvoorziening in en na de oorlogsjaren; dit tot 15 juni 1950.

Tijdens de periode van Piet Roos-Bolders (15 juni 1950 - 14 juni 1962) kreeg The Kettle door zijn toedoen en door klandizie van de Belgen een heel andere invulling.

De Tweede Wereldoorlog was voorbij; er kwam meer "toeristen-Aanwas" en grensverkeer in

v.l.n.r. de echtparen Roos-Bolders, De Vos-Den Ouden en Blommerde-Moerkens

De bierkar brengt nieuwe voorraad

Een van de wagens gebouwd door het buurtschap De Aanwas in 1937 ter gelegenheid van het huwelijk van Prinses Juliana en Prins Bernard von Lippe-Biesterveld

*De blokkade in de weg is nooit gebruikt. Zie p. 12 onder **Oorlogsgevaar***

“Bestuurders verleiden tot een debat over de meest relevante belangen in onze gemeente.”

In gesprek met burgemeester Marcel Fränzel

Het lijkt het meest voor de hand te liggen om over de Zuidwesthoek te praten met mensen die in deze streek geboren en getogen zijn. Of met mensen die hier weliswaar *niet* geboren zijn, maar hier *wel* wonen en zich maatschappelijk zo betrokken voelen met de streek dat ze daardoor actief zijn als belangenbehartiger. In dit kader lijken ontmoetingen met heemkundigen of natuur- en milieu betrokken inwoners het meest logisch.

Het belang van de Zuidwesthoek kan echter ook vanuit een andere invalshoek komen, zonder het primaire belang van een heemkundekring of een natuur- en milieuvereniging na te streven.

Omdat alles in het leven nu eenmaal zijn keerzijde heeft, ontstond bij mij het idee om over *ons heem* te praten met onze burgemeester. Het verzoek daartoe dat ik per e-mail aan hem toezond, werd snel gehonoreerd met een afspraak.

Inleiding

Keurig op het afgesproken tijdstip verschijnt Marcel Fränzel in de hal van het gemeentehuis en reikt me vriendelijk en uitnodigend de hand. We gaan naar zijn werkkamer, waar ons gesprek direct aanvangt. De burgemeester zit er relaxed bij en antwoordt spontaan op al mijn vragen.

Zijn herkomst past in het 'profiel' van veel mensen in de Zuidwesthoek. Immers veel inwoners zijn import of *inwijkelingen* zoals men hier zegt. Onze burgemeester is geboren op 27 maart 1960 in Vriezenveen. Net als onze dorpskernen was dit ooit een kleine zelfstandige gemeente, maar maakt het nu na een herindeling onderdeel uit van de gemeente Twenterand. Een moderne plattelandsgemeente aan de noordwestrand van Twente. Buiten de kernen bestaat deze gemeente hoofdzakelijk uit agrarisch gebied met een aantal bijzondere natuurgebieden. “De Engbertsdijksvennen” zijn hiervan het meest bekend als uniek Europees erkend zogenoemd *Wetland*.

Is dit land van herkomst - een dorp - een pluspunt voor zijn begrip voor Woensdrecht? Wellicht. Vriezenveen speelde maar kortdurend een rol in zijn leven. Op driejarige leeftijd verhuisde hij naar Hooglanderveen, opnieuw een dorp (van ongeveer 2000 inwoners) nabij Amersfoort. In deze regio groeide hij op. Ook na zijn middelbare schoolperiode in Amersfoort bleef hij daar wonen, zelfs toen hij in Amsterdam ging studeren aan de Vrije Universiteit.

“Ik was een spoorstudent,” vertelt hij lachend. Deze spoorstudentperiode betrof de lerarenopleiding vrije leergangen, maatschappijleer en geografie. Gevolgd door - nog steeds in Amersfoort - een docentenbaan op 23 jarige leeftijd bij het ROC. Een carrière die voortging toen hij in 1990 ook politiek actief werd voor D66. Een politiek tijdperk in betere tijden. D66 bloeide en groeide in die dagen. Inspraak, natuur en milieu waren belangrijke kwesties waarop gescoord werd en die bekroond werden met de zetels die D66 in de gemeenteraad bezette. “In 1994 werd ik lijsttrekker en we groeiden toen door tot maar liefst negen zetels in de raad. Er werd een college gevormd van D66, CDA, VVD en PVDA.

Ik werd wethouder en moest mijn (inmiddels

directiefunctie) bij het ROC opgeven. Een weloverwogen keuze.”

Woensdrecht

“Na acht jaar - ik had in die periode drie burgemeesters meegemaakt als wethouder en was toen de langstzittende - werd het tijd in voor een volgende stap. In juni 2002 werd ik, 42 jaar oud, gebeld door Cor Bosman dat ik nummer één stond op de shortlist voor de functie van burgemeester in Woensdrecht.”

Lachend vertelt hij hoe hij uitgehoord werd over *hoe hij als stedeling* (als niet Brabander) in onze regio zou kunnen functioneren. “Toen ik vertelde dat ik getrouwd was met Petra, een Bredase, brak het ijs.”

Direct na zijn benoeming als burgemeester betrok het echtpaar Fränzel een gehuurde gemeubileerde woning in Ossendrecht.

“145 kilometer was een te grote afstand om hier te kunnen functioneren.”

Dit tijdelijke onderkomen werd vervolgens ingeruild voor een eigen huis in Hoogerheide. Een huis op loopafstand van het gemeentehuis, van waaruit hij nu dagelijks door het dorp naar zijn werk wandelt. De tijd van een ambtswoning was toen al voorbij.

Wonen

Ik vraag hoe zijn tuin is ingericht. “We zijn natuurliefhebbers,” is het antwoord. De liefde voor de natuur zal tijdens ons gesprek nog vaker aan de orde komen. “Onze tuin bestaat uit gras, vaste planten en bessendragende struiken. Bessen voor de vogels. Mijn vrouw en ik zijn beiden vogelliefhebbers, daarom hebben we ook nestkastjes in onze tuin. We zijn dan ook blij dat veel vogels zich in onze tuin laten zien. Daarnaast hebben we twee kippen, een poes en een kleine vijver met kikkers. Ook scharrelt er tot ons genoegen een egel rond in de tuin.”

Bewuste keuze

Het gesprek over het dierenleven in de tuin brengt me tot de vraag of de keuze voor onze regio een bewuste beslissing was.

“Ja, we hebben bewust gekozen voor een dorpse structuur,” klinkt het antwoord.

“Wat ons aantrok was ook de bijzondere ligging. De overgangen van klei naar zand. De Brabantse Wal en de typerende landschappen. Mijn vrouw en ik zijn echte buitenmensen. In de omgeving van ons huis vinden we alles op loopafstand. We zijn geen types die voor 69 euro even heen en weer naar Barcelona willen vliegen. We vermaken ons liever hier. In onze directe omgeving.”

De betrokkenheid bij ons heem en onze natuur komt ook tot uiting in een drietal nevenfuncties van de heer Fränzel. Sinds 2002 is hij lid van de bijzondere commissie Grenspark Zoom & Kalmthoutse heide (ons grensoverschrijdende natuurpark), voorzitter van het landschapspark Kempen Zeeland (ruimtelijke ordening en landschapsonwikkeling in dit poldergebied) en is hij vicevoorzitter van Benego (Belgische Nederlands grensoverleg).

Heemgebied

Ik probeer te achterhalen hoe *onze* burgemeester *ons* heem ziet.

Direct na het stellen van mijn vraag vertelt hij dat de Zuidwesthoek een uniek gebied is, maar dat hij zichzelf toch vooral wereldburger voelt. “Ik hou mijn ogen gericht op de wereld, maar ben me ook zeer bewust van dit gebied. *Waar je brood is, is je vaderland*. Door beide zaken in beschouwing te nemen merk je dat veel typerende historische kenmerken hier helaas niet altijd zichtbaar zijn.”

Hij vertelt dat dit grotendeels te verklaren is door de ligging van de Zuidwesthoek.

Binnen het schootsveld van Bergen op

Zoom, de oorspronkelijke waterscheiding met Zeeland en de vele oorlogen die over ons gebied zijn getrokken. Daarnaast was dit heem traditioneel een arm gebied met veel

natuur, woeste gronden en weinig bewoners. Met rijkdom op afstand in Antwerpen en Bergen op Zoom. Daarom is hier - behalve in Ossendrecht - ook weinig historische bebouwing”.

Spontaan vertelt hij hoe kennissen en familie soms verwonderd zijn over de geringe zichtbare sporen van het verleden, ondanks het feit dat de Zuidwesthoek en 'Hogerheyde' al sinds de vroege Middeleeuwen vermeld worden in historische bronnen.

Verdwenen cultuurhistorie

Het is een schot voor open goal. Als heemkundekring ijverden we voor het behoud van het oude raadhuis. Toelichtend wordt erkend dat het jammer is dat dit niet kon worden behouden voor het nageslacht. “Terecht werd door jullie destijds geargumenteed over het cultuurhistorische verleden. Maar het pand was toen al geen eigendom meer van de gemeente en het had bovendien geen formele monumentenstatus. We hebben er zeer serieus over gesproken. Het was de eerste en enige keer sinds mijn komst als burgemeester dat onze raadszaal tjokvol zat met mensen. Er waren toen zoveel mensen op de publieke tribune, dat we zelfs in de gang voor zitplaatsen moesten

zorgen met een videoscherm, om het publiek het debat te kunnen laten volgen. In de raad en het college hebben we aangedrongen om alles goed te overwegen. Maar uiteindelijk

beslist de gemeenteraad na alles gehoord en in overweging te hebben genomen. Voor meerderen onder ons leidde dit tot een persoonlijke worsteling.” Ik kan het niet laten te bemerken, dat de sprekers die voor behoud van het oude raadhuis pleitten, de ervaring hadden dat er niet op hun argumenten gereageerd werd.

Ik zie de burgemeester bedachtzaam knikken. “Het was achteraf bezien wellicht ook allemaal in een laat stadium. Het klinkt bovendien misschien flauw als ik nu zeg dat we ervan geleerd hebben. Dat we nu een nieuw beleid hebben met

voorafgaand aan de uiteindelijke besluitvorming in de gemeenteraad, eerst een openbaar debat in de inforaad en vervolgens nogmaals in de opinieraad.

Op die manier willen we - mede sindsdien - de burger tijdig bij de politiek betrekken. Maar zoals gezegd, het oude raadhuis was toen al geruime tijd geen gemeenteeigendom meer, met alle consequenties.”

Ik moet beamen dat het huidige nieuwe beleid het verleden niet uit kan wissen, maar dat het wel kansen biedt om ons meer bij de politiek te betrekken.

Ook de periodieke besprekingen die onze wethouders nu hebben, zoals met de heemkundekring, kunnen daar een goede aanzet toe vormen.

Ook de gemeentelijke monumentenlijst en de monumentenverordening bieden de kans om het onnodig opofferen van ons cultuurhistorische verleden te verhinderen.

Bij ons in de Zuidwesthoek

Ik vertel dat iedere streek voor de inwoners een gevoel van eigenwaarde heeft. Veel liedjes geven daar uiting aan, zoals het aloude “Bij ons in de Jordaan”. Om die reden ben ik erg benieuwd naar de kenmerken die

onze burgemeester typerend vindt voor de Zuidwesthoek. Tijdens ons gesprek komen de antwoorden op al mijn vragen zonder vertraging. Nu echter valt er een korte stilte en wordt er - het hoofd afgewend en naar buiten starend - goed nagedacht.

“Ik denk dat de sociale binding zeer kenmerkend is voor de Zuidwesthoek. Dat verschilt uiteraard per dorp, maar grosso modo is er hier sprake van een zeer hechte samenleving. Ik heb dat intens ervaren na het vreselijke incident met Jesse Dingemans. Ook justitie en politie typerden deze sociale binding als zeer opmerkelijk voor de Zuidwesthoek. Dat ervaren we zowel bij de medewerking bij het formele politie onderzoek, als bij alle emotionele gebeurtenissen rond de school in die dagen. We hebben deze sociale cohesie allemaal als zeer intens ervaren. Trouwens ook het aantal vrijwilligers dat in deze regio actief is, is zeer opmerkelijk. Niet alleen procentueel, maar ook wat hun inzet betreft. Het is zondermeer opvallend te noemen voor onze gemeente, dat deze betrokkenheid onder de inwoners zich zo intens openbaart. Ook de betrokkenheid bij ons culturele erfgoed heeft me gefraspeerd. In Amersfoort - waar ik voorheen werkte - is *veel meer* erfgoed dan in deze streek. Maar niet eerder zag ik zoveel betrokken publiek, als rond de kwestie van het oude raadhuis.”

Een tweede kenmerk dat ter sprake komt is de volksaard. Terecht wordt opgemerkt dat de Zuidwesthoek een smeltkroes is van de aanpalende regio's: Antwerpen, Zeeland en de lijn Bergen op Zoom - Roosendaal - Breda. Het is daardoor lastig een echt Zuidkwartierkarakter te definiëren. Brabant, Zeeland en Vlaanderen lopen hier door elkaar, wat niet alleen merkbaar is in het streekkarakter, maar ook in de streektaal, de gewoontes, de folklore, enz.

Meest favoriete plekjes

Ik kom terug op de eerder gemaakte

opmerking dat het echtpaar Fränzel zich liever in de omgeving vermaakt, dan te kiezen voor een weekendretour Barcelona. Welke plaatsen in de omgeving zijn na alle verkenningen hun meest favoriete plekjes?

“Dat zijn er - omdat je een keuze moet maken - eigenlijk drie. We wandelen graag vanaf de Ossendrechtseweg via het smalle wandelpad over het Koepeltje, om vervolgens via de Zouteweg en de Zomerbaan via Woensdrecht terug naar huis te keren. Twee andere plekken die ik wil noemen zijn het Moretusbos en Kortenhoeff. Als uniek geologisch gebied dient uiteraard ook de Boudewijnsgroeve vermeld te worden.

We filosoferen even door over het Moretusbos. Je kunt daar niet alleen flaneren zoals jonker Moretus destijds deed, maar het is ook een beleving om te zien hoe door het grootschalig onderhoud daar - met het verwijderen van vogelkers, Amerikaanse eiken en rododendrons - de identiteit van het bos en de oorspronkelijke biodiversiteit herstelt.

De functie: burgemeester

Een burgemeester wordt in de volksmond vaak '*onze burgervader*' genoemd.

Ik wil graag weten hoe onze *eerste burger* zijn functie ziet. Bijv. Als hij 'boven de partijen' moet staan.

“Dat wordt bepaald door het moment. Door op het juiste ogenblik de juiste pet op te zetten. Zo ben je afwisselend manager, dan weer ceremonieel burgemeester, voorzitter van de gemeenteraad, indien nodig een meester en soms sec ambtelijk

portefeuillehouder.”

De laatste opmerking intrigeert me.

Immers hij is portefeuillehouder voor Maintenance Valley en zijn eigen partij D66 ondersteunt dit plan niet.

“Dat is geen enkel probleem. Als burgemeester moet ik het boegbeeld zijn van het college en daarnaast ben ik tevens portefeuillehouder voor economische zaken.

Omdat een ruime meerderheid van de raad dit plan ondersteunt, is er geen politiek conflict. Ook al ligt dat met D66 soms gevoelig. Maar nee, dankzij de EZ portefeuille en de wens van de raadsmeerderheid is er geen probleem.

In een kleine gemeente behoort een burgemeester nu eenmaal ook bepaalde portefeuilles te beheren. Ik vind dat je dit normaal zonder gevaar voor objectiviteit kan doen, al had ik wel conflicten voorzien als ik financi-en had moeten beheren. Een dergelijke post zou ik als portefeuille dan ook niet kunnen accepteren”

Maintenance Valley

Dit onderwerp is een hot-item.

De regionale milieuverenigingen, de Stichting Brabantse Wal en ook de heemkundekring zijn *niet tegen* economische vooruitgang, maar *wel beducht* voor aantasting van het landschap, de natuur en de traditionele kwaliteit van leven. Ik leg de hypothese voor wat er gebeurt als - ondanks de meerderheidsvoorkeur van de raad - de

bevolking zich massaal zou gaan verzetten.

“Ook dan zullen we met in achtname van alle procedures proberen tot een goede afweging komen. We zullen luisteren naar alle eventuele argumenten en bezwaren, waarna we via openbaar debat als politiek tot een zorgvuldig besluit zullen komen.”

Is dit project niet te hoog gegrepen, leg ik als vraag voor. Immers voor het slagen is mede de beschikbaarheid van voldoende technisch personeel een vereiste. Op dit moment bestaat al een tekort aan technisch personeel en wordt mede daardoor 40% van de F16's aan de grond gehouden. In de nabije toekomst krijgen we hevige concurrentie in de werving van technisch personeel vanuit Antwerpen, Vlissingen, Roosendaal, Moerdijk, Rotterdam en zelfs de volledige Randstad.

“Nee,” luidt het antwoord. “Er zal zeker concurrentie komen, maar we moeten deze unieke kans benutten. Ondermeer door tijdig voor voldoende scholing zorg te dragen. Dat wordt een serieus aandachtspunt om zo voldoende mensen op te leiden en daarmee te binden aan Woensdrecht.”

Toekomstvisie

Als alternatief - met minder ingrijpende risico's en ook voldoende werkgelegenheid - vraag ik waarom niet gekozen is voor een verzorgingsregio. Immers er komt een sterke vergrijzing ook in onze regio. Rijke ouderen ruilen graag de Randstad in voor het comfortabel wonen op de (nog) groene Brabantse Wal, omgeven door bijna 5000 hectare Natura 2000 gebieden. Vooral voor vrouwen kan dit talloze kansen bieden op (deeltijd)banen.

Geduldig wordt me de toekomstvisie tot 2025 uitgelegd. Dat de lokale politiek geen chemie wilde, geen andersoortige grote bedrijven, maar dat men bewust de bestaande situatie op het vliegveld wilde continueren. Immers juist ook daar *was* en *is* traditioneel veel (deeltijd)werk voor vrouwen.

Ik breng hier tegen in dat ook toerisme een bron van veel werkgelegenheid en grote in-

komsten kan zijn. Dat toerisme zeker in de Zuidwesthoek op zijn plaats is vanwege de unieke Brabantse Wal en de grote - door de Europese overheid - beschermde natuurgebieden. Een soort tweede Hoge Veluwe dus. Is toerisme - waar we zelfs een wethouder voor hebben - niet conflicterend met milieubederf door vliegtuiglawaai en daaraan gerelateerde bedrijvigheid?

Lachend kijkt de burgemeester me aan.

Hij vertelt dat het met het vliegtuiglawaai mee zal vallen, omdat het geen *luchthaven* wordt met voortdurend landende en vertrekkende toestellen, maar vooral van kisten die langdurig stil op de grond zullen staan voor onderhoud. Meer zorg? Ja, ook dat zal er komen, net zoals meer starterwoningen, die ook indirect bijdragen aan de zorg economie.

Toerisme

Om toeristen te lokken - bijvoorbeeld voor korte wandel- en fietsvakanties - is ons grensoverschrijdend natuurpark een echte natuurparel. Maar helaas is dit gebied absoluut niet op toerisme afgestemd.

Ik vraag of het bekend is hoeveel kilometer *toeristisch fietspad* wij in de Zuidwesthoek hebben. Burgemeester Fränzel kent het antwoord niet. Wanneer ik vertel dat dit amper meer dan 30 centimeter per inwoner is, kijkt hij verrast op.

Ik vertel dat wij dus slecht scoren, in vergelijking met de Peel, Drenthe, de Hoge Veluwe of de Achterhoek. Laat staan dat wij voor de toerist alternatieve routes hebben die niet naast doorgaande wegen liggen en ongeveer om de vijf kilometer een terras hebben, een eetcafé, een pannenkoekenhuis of andere aantrekkelijke horecagelegenheid.

Immers, toeristen willen ook recreëren.

Ook hierover filosoferen we door, waarbij aan de orde komt dat grote delen van het grensoverschrijdende park niet voor het publiek toegankelijk zijn, ondermeer omdat de eigenaren natuurbescherming en privacy voorop stellen.

Anticiperen op voorwaarden scheppen?

De genoemde belangen als economische speerpunten voor groei in de Zuidwesthoek (Maintenance Valley en toerisme) kun je op meerdere manieren benaderen.

Dus vraag ik wat beste is.

Anticiperen op bestaande ontwikkelingen of voorwaarden scheppen op voorhand, in de hoop dat daardoor het beoogde doel wordt bereikt.

“Beiden moeten tegelijk opgepakt worden.

We moeten streven naar een betere kwaliteit, een betere mix. Zodat we iets beters te bieden hebben in vergelijking met Bergen op Zoom of Antwerpen. Met onze planologie faciliteren we zowel Maintenance Valley, maar ook bijvoorbeeld het landgoed de Vijverhoeve en de Emmahoeve (zie p. 27). Dit gebeurt met sociaal kapitaal van onze gemeente en van de provincie. Hierbij proberen we bewust om zoveel mogelijk risico's uit te sluiten, onder andere met een DPO, een distributie planologisch onderzoek.” (om onnodige leegstand in winkels te voorkomen)

Kwaliteit van bestuur

Om dergelijke kapitaalsintensieve plannen goed te kunnen uitvoeren is menselijke bestuurskwaliteit een absolute noodzaak. Ik stel de gewetensvraag of onze raadsleden die toets kunnen doorstaan. Dat blijkt geen punt van twijfel.

“Onze raadsleden worden gekozen uit het midden van onze inwoners. Ze vormen

daardoor een goede afspiegeling van de samenleving in de Zuidwesthoek. Via debat, te beginnen met de inforaad en een opinieraad, kunnen onze raadsleden alle partijen horen en bevragen. Ook belanghebbenden die niet in de raad zitten kunnen met ons debatteren. Als resultante kan vervolgens de gemeenteraad in haar vergadering komen tot een gezamenlijke besluitvormende meerderheidsconclusie.”

Hoe God verdween in Woensdrecht

Ik probeer - analoog aan Geert Maks boek over Jorwerd - de burgemeester te laten filosoferen over de vraag of de traditionele kenmerken ook in onze Zuidwesthoek zijn verdwenen of gaan verdwijnen door alle planologie.

“Verandering is van alle tijden. Ook in deze regio. Meerdere oorlogen zijn over dit gebied getrokken. Na de Tweede Wereldoorlog is met de komst van het vliegveld, de Wilhelminakazerne en de industrie-ele bedrijvigheid in onze regio veel import naar onze streek gekomen. Ook is de scholing van alle mensen verbeterd. Deze evolutie en vermenging brengen onomkeerbaar veranderingen tot stand. Daardoor veranderen geleidelijk ook in onze regio de tradities, de cultuur en de folklore.

Maatschappelijk middenveld

In zijn nieuwjaarstoespraak van vorig jaar riep de burgemeester de politiek op om meer te luisteren naar de burger en het maatschappelijke middenveld. Zoals de heemkundekring en de natuur- en milieuverenigingen. Hoe kijkt hij aan tegen deze organisaties?

“Het zijn allemaal constructief betrokken partijen. Ze hebben een goede functie in de afwegingen die we met elkaar maken. Het zijn gewaardeerde meedenkers, met soms ieder hun eigen zeer specifieke doelen en actieplannen. De heemkundekring lijkt minder, dan de natuur- en milieuverenigingen, besluitbeïnvloedend beziel.”

Natuurlijk ben ik benieuwd of dit beter kan en zo ja hoe. Mijn vraag leidt tot een heldere reactie.

“Er is nu nog veel individuele lobby van

personen. Het zou goed zijn als men meer gaat investeren in individuele mensen en in alle politieke fracties. Door ze te informeren en te mobiliseren, Maar vooral door ze uit te nodigen tot debat. Op basis van intermenselijke communicatie en hierop gebaseerd reactief beleid. Het meest valt wellicht te bereiken door bestuurders te verleiden tot een debat met verdediging van de meest relevante belangen in onze gemeente.”

Slot

De tijd voor mijn interview is omgevlogen. Het is inmiddels 19.58 uur. Om 20.00 uur begint de raadsvergadering. Snel maak ik nog een paar foto's van onze burgemeester tegen een koninklijke historische achtergrond. Ik had nog door willen vragen over welke activiteiten we als maatschappelijk middenveld moeten organiseren, welke lezingen we moeten houden en wat voor soort wandelingen.

Activiteiten waar ook onze bestuurders aan zouden moeten willen deelnemen. Maar het antwoord is eigenlijk al gegeven. Dat moeten onderwerpen zijn waarbij we onze bestuurders kunnen verleiden, beter gezegd kunnen motiveren, tot verdediging van de meest relevante belangen in onze gemeente. Beter gezegd: in onze Zuidwesthoek.

Hoogerheide, 29 maart 2007

Adrie Dobbelaar

ARTIKELEN UIT DAGBLAD BN/DE STEM OVER DE EMMA- EN DE VIJVERHOEVE PUTTE / HUIJBERGEN

Licht op groen voor landgoed

Door Rob Zorn

Donderdag 28 april 2005 - PUTTE; Het college van B en W is akkoord met het ontwikkelen van een landgoed op de Emmahoeve in Putte. Daar wil de familie Mattheussens een project beginnen waarin vier boerenappartementen komen.

De Mattheussens hebben een bedrijf aan de Putseweg dat beschikt over 21 hectare landbouwgrond en vijf hectare bosgrond. Het houdt zich bezig met vollegrondstuinbouw en paarden.

De eerste

De familie was de eerste in de gemeente Woensdrecht die vroeg een landgoed te mogen ontwikkelen in het kader van de regeling 'rood voor groen'.....

B en W steunen plan landgoederen

Door Ad Goddrie

Zaterdag 14 mei 2005 - HUIJBERGEN/PUTTE; B en W van Woensdrecht willen het bestemmingsplan buitengebied wijzigen om de komst van twee landgoederen mogelijk te maken.

Er zijn plannen om van boerderijen de Vijverhoeve in Huijbergen en de Emmahoeve in Putte landgoederen te maken. Het bestemmingsplan staat echter enkel agrarische activiteiten toe. Het college van burgemeester en wethouders, dat erg enthousiast is over beide initiatieven, stelt de gemeenteraad voor om het bestemmingsplan daarom te herzien.

Wethouder Pim Meeuwisse zegt dat met de landgoederen aan natuurontwikkeling wordt gedaan in voormalig agrarisch gebied. „Daardoor wordt het beter toeven in onze gemeente en dat is weer goed voor het toerisme.“

Ook is hij blij dat twee niet al te fraai ogende schuren aan de rand van de Putse dorpskom verdwijnen en dat de Vijverhoeve als boerderij behouden blijft. Eigenaar Étienne Schoenmakers laat het pand momenteel restaureren. Deze klus is over zes weken afgerond.

Educatie
Schoenmakers gaat wonen in de boerderij, in een schuur brengt hij zijn bedrijfsadviesbureau onder. Hij begint verder activiteiten in de sfeer van educatie, onder meer met groene cursussen en workshops, tuinbezoeken en rondleidingen. Meeuwisse: „Hij gaat ook heel wat aan natuurontwikkeling doen, onder meer via plantenteelt en de aanleg van waterpartijen.“

Ook de familie Matheussens, eigenaar van de Emmahoeve, gaat veel aan natuurontwikkeling doen, bij elkaar zo'n tien hectare. „Het landgoed kan heel mooi aansluiten op het Moretusbos“, aldus Meeuwisse.

Regeling
Om de plannen voor de landgoederen ook financieel rond te krijgen, mogen de twee eigenaren volgens een provinciale regeling woningen bouwen. Schoenmakers kiest ervoor om deze drie woningen niet op zijn landgoed weg te zetten, maar naar een andere plek te zoeken. De familie Mattheussens gaat op het landgoed vier villa's wegzetten en tegen de Putse dorpskom aan komen appartementen, die gaan dienen als logeerbedrijven.

Het collegevoorstel om het bestemmingsplan buitengebied te wijzigen, komt dinsdagavond 24 mei aan de orde in de vergadering van de raadscommissie Ruimte.

Oep zun Puuts

Door Ben van Hoof

Puut ies een jil klèèn schwôôn dörpke ien Broabant
Ut liegt oan de grêêns van Bels en Olland.
Waj worre dan wok vaak vur Belze ötgemokt
Veural wanjêêr tur ien ut Puuts wor geprot
In ut echte Puutse dialect ziette jil veul Belze wôôrde ien
Toch zêêker jin ien iedere zien
Ik zal oe wa ôôver Puut goan vertelle
En probeer mar ies wa Belze wôôrde te telle

Ien Puut emme waj veul bosse, aai en venne
Ge zou da toch ies moete ljêêre kenne
Ut schwôone Moretusbos maj zun Gloriejetje en Trapkusbaareg
De Kalmtoutse Aai, maj zun venne en Polbaareg
Wie et ur nwôôt gewâândeld dur die venne maj zun botte n'oan
Oef bôôve n'oep jin van die baarege gestoan
En ien de wienter schetse oep dun Êêndevèèver ien ut Grwôôte Paarek
Oef oep dun èèsboan neffe ut Klèène Paarek

De Puutse kaaremies ies wok altij jil plezâânt
Dur komme mêense nor toe uit ut gâânse lâând
Oep destag maj de koers oef de leste zondag maj Koekelôôte
Wor tur dur al da volk jil veul genôôte
Van de echte karakolle
En wa te denke van de smoutebolle
Ien Olland ies ut al druek vanaf De Seefoek
En ien Bels toet oan de liechte van dun Drajoek

Ien Puut zen de wienkels ôôpe n'oep zondag
Ut ies dan wok druk de jille dag
Jil veul mêense zie de dan lwôôpe
Ze komme dan vörse piestowleekus kwôôpe
Oef ze frèete n'un Bels zakske fruute maj nun servela oef kuuriewörst
En drienke un Trapiesje oef un pientje veur de grwôôte dörst
Vur ôôs Puuttenèere mok tees alles Puut jil beroemd
Waj zen dan wok jil fier da Puut ut plezâântste grêênsdörp wor genoemd.

Boerderij (voor- en achterkant) Antwerpsestraatweg 157 te Putte;
in 1967 aangekocht van de erven Moretus Plantin.
Op deze plaats is later de ijsbaan (dun èsboan neffe ut Klèène Paarek)
aangelegd vóór het huidige zorgcentrum De Beukenhof.

2007 MOLENJAAR
onze toekomstige monumenten?

Vanuit de Ossendrechtse polders kijken we naar de uiteindelijk zestien windmolens in de Anna-Mariapolder bij Bath

De windmolen van de gebroeders Hopmans op de Grindweg

Voordracht gehouden op 10 mei 2007
bij de onthulling van de kleine monumenten van:

SJEF ADRIAANSEN EN HENK BADSTIEBER

door: Jan van Elzaker

Geachte aanwezige genodigden!

Ik neem u daarom mee naar 10 mei 1940, vandaag precies 67 jaar en enige uren geleden, toen Felix Leenaerts op de dag af zijn 24ste verjaardag vierde en André Kuijlen, nog net geen 17 jaar, voor de overgang zat naar het laatste jaar van zijn H.B.S.-B-opleiding. Ik neem u een half uurtje mee naar de kleine man van de dorpen en hoe die in die grote oorlog verzeild raakte, met name naar twee niet

meer levenden waarvoor we hier bij elkaar zijn gekomen: Sjef Adriaansen en Henk Badstieber. Ik neem u mee naar

de nacht van 9 op 10 mei 1940

Piet Driessens uit Zandvliet, net over de grens, is op tijd naar bed gegaan. Hij staat voor een grote dag in zijn leven: die vrijdag 10 mei 1940, het wordt zijn trouwdag, maar is nu in een diepe slaap. Als gemobiliseerde milicien, soldaat dus, in het Belgische leger, is hij thuis, waar zijn ouders hem gedurende de vorige dag hebben opgewacht en blij waren hem weer te zien.

Neeltje Disco uit de Wouwbaan in Hoogerheide, dochter van Sjekke Disco en zijn vrouw Mieke Disco-Lambrechts, is met laatstgenoemde, haar moeder dus, druk in de weer geweest de hele dag, om het huis en de stal van hun bescheiden optrekje schoon te maken. Zij slaapt heel wat onrustiger dan haar toekomstige echtgenoot in Zandvliet.

Alexander Scheepers, een paar kilometer verderop, net voor de Vinkenbergh woonachtig, gedurende enkele tientallen jaren eigenaar-directeur van de steenfabriek De Vijver, is

De meeste heemkundeliefhebbers zijn geïnteresseerd in geschiedenis.

Vaak niet in de details van de grote wereldgeschiedenis, maar wel in zaken die in die geschiedenis het heem raken, je dorp en streek, de eigen vertrouwde omgeving met de eigen warmte en sfeer. In die zin ben ik liefhebber van de geschiedenis en voorvechter van heemschut, het beschermen van de dingen die mooi zijn, behouden zouden moeten blijven en/of niet vergeten zouden mogen worden.

Wij en onze voorvaderen hebben in de loop der eeuwen veel grote geschiedenis over ons heen gekregen. Veel feiten en gebeurtenissen uit de geschiedenis die vorig jaar werden opgenomen in de beroemde canon van de Vaderlandse geschiedenis hebben raakvlak met onze streek, zo strategisch tussen Antwerpen en het noorden en aan de Schelde gelegen.

We beperken ons vandaag tot een bespiegeling van de zwarte periode in het mensdom, de jaren veertig van de voorbije eeuw, en met name het wel en wee van een aantal bewoners van de twee dorpen, toen amper 5000 in getal, afgezet tegen de Vaderlandse en Wereldgeschiedenis.

gedompeld in grote droefheid, want zijn vrouw is gestorven en staat nog boven aarde.

Sjef Adriaansen, 20 jaar, geboren op 17 juni in 1919 op het Zandfort achter de uitspanning Het Pannenhuis, als jongste in het gezin van veertien kinderen, is als dienstplichtige onder de wapenen geroepen in Breda tijdens de algehele mobilisatie van 29 augustus in 1939. Hij zit met zijn groep in de Alblasserwaard.

Heinrich Robertus Badstieber, geboren in 1905 in Wenen, heeft als jongetje de Eerste Wereldoorlog meegemaakt en zit thuis in Wenen, als ongehuwd burger-ingenieur. Hij is, als Oostenrijker, niet onder de wapenen en zit bij zijn moeder te wachten, om vanuit het geannexeerde Oostenrijk door de oorlogvoerende nazi's te worden opgeroepen om ergens te werk gesteld te worden met een opdracht in bezet gebied.

Toon Stuijts en Janus Dingemans hebben deze nacht als middenstanders radiowacht op het gemeentehuis, zijn daar niet blij mee na een dag werken als kleermaker c.q. kapper, maar beschouwen het als hun burgerplicht hun steentje bij te dragen na opgeroepen te zijn voor deze taak, die bij toerbeurt door burgers wordt uitgevoerd.

Enkele tientallen andere mannen, lid van de verplichte Luchtwachtdienst, hebben bij toerbeurt de laatste maanden luchtwacht gehad en moesten vanaf het dak van het klooster waarin wij ons nu bevinden de hemel afturen en

eventuele vijandige vliegtuigen proberen waar te nemen.

Luitenant Ballot ligt, als commandant van een bewakingsdetachement, sinds 10 november 1939 met 7 onderofficieren en 56 manschappen op het reserve-vliegveldje Woensdrecht, toen nog vliegweide genoemd, en heeft enige dagen tevoren met 240 putringen het landingsterrein onbruikbaar gemaakt in opdracht van hogerhand. Hij is, maar niet heus, tot de tanden toe bewapend: ieder een geweer met 60 patronen, 2 mitrailleurs met ieder 9 trommels munitie, geen enkele handgranaat en 43 gasmaskers voor 64 personen.

Om een uur of vijf, half zes in de ochtend van die vrijdag, die tiende mei, zijn alle genoemde personen en de mensen in hun nabije omgeving klaar wakker.

Ze worden namelijk allen gewekt door het geronk van overvliegende vliegtuigen die als het ware vanuit het niets in de nacht in het Nederlandse luchtruim rond- en overvliegen.

En zij weten het allemaal, intuïtief, de oorlog is uitgebroken. Vol afschuw ervaren ze dat de neutraliteit, net als in de Eerste Wereldoorlog, nu niet wordt gerespecteerd. Niemand weet wat hun boven het hoofd hangt; niemand weet wat oorlog eigenlijk is; het is immers iets van 150 jaar geleden, van Napoleon!

Piet Driessens springt uit zijn bed, trekt zijn uiterst eenvoudige trouwpak aan, eet vlug wat en rijdt op de fiets vanuit Zandvliet naar Hoogerheide om daar rond een uur of acht bij zijn aanstaande bruid aan te kloppen, achter in de Wouwbaan.

De Luchtwachtdienst hield o.a. wacht vanaf het dak van het klooster

Zijn aanstaande bruid Neeltje Disco, kan van de zenuwen nauwelijks meer functioneren. Toch gaat de trouwerij in de kerk om negen uur gewoon door en wordt, na snelle thuiskomst, aan de lange tafel in de propere stal de huwelijksdag op heel bescheiden wijze en in angst voor het onbekende, in kleine kring gevierd.

Alexander Scheepers wacht nog een lange

lugubere dag. Het is oorlog, er ronken vliegtuigen, er zijn schoten te horen, maar zijn nog te begraven echtgenote staat nog steeds boven aarde en wordt pas op zaterdag 11 mei ter aarde besteld.

Sjef Adriaansen, zit in de Alblasserwaard, hoort daar van de Duitse invasie, doch blijkt al snel met zijn onderdeel machteloos te staan.

Heinrich Robertus Badstieber uit Oostenrijk hoort in de loop van de dag van de aanval op Nederland en moet al een vermoeden hebben gekregen dat hij daar heen gestuurd zou kunnen worden; dat is het minst erg, Oostenrijkers hebben immers goede herinneringen aan Die Nederlande en haar bewoners, die als gastgezin optraden voor duizenden kinderen, die hier op krachten mochten komen na de Eerste Wereldoorlog.

De luchtwacht rond 1939 op het dak van het klooster Vl.n.r. Felix Leenaerts, meester (Tiest) Suijkerbuijk en

De middenstanders, kleermaker Toon Stuijts en kapper Janus Dingemans, treffen het dat juist zij het uitbreken van de oorlog rechtstreeks op de radio te beluisteren krijgen tijdens hun verplichte radiowachtbeurt in het gemeentehuis. Zij slaan alarm bij de gemeentelijke autoriteiten, drinken waarschijnlijk nog gauw een bak koffie en gaan in de vroege morgen snel, maar met bezwaard gemoed, huiswaarts.

De commandant van de luchtwacht, schoolmeester Tiest Suijkerbuijk, roept zijn totale groep luchtwachters op deze vrijdagochtend met spoed bijeen om zo snel mogelijk te verzamelen en met zijn allen met de fiets zuidwaarts richting Berendrecht en Zeeuws-Vlaanderen te vertrekken. Felix Leenaerts, lid van deze luchtwacht en zwager van meester Suijkerbuijk, is jarig en pas een paar weken getrouwd. Nog dezelfde dag vertrekken zij om niet als krijgsgevangenen in de handen van de Duitsers te vallen. Voor Feel een jachtige verjaardag.

André Kuylen en zijn vriend Adrie Groffen kunnen niet naar school, het Moller, in Bergen op Zoom. Lekker vrij. Ze hebben geen idee wat hun vier jaar later boven het hoofd hangt en wat dat woord vrij in vrijheid kon betekenen.

Luitenant Ballot, de reeds genoemde commandant van de bewakingseenheid op het vliegveldje, hoort via de legerradio dat andere

vliegvelden in Nederland worden gebombardeerd. Na raadpleging van zijn meerderen in het hoofdkwartier in Zeist, krijgt hij de opdracht het naast het landingsveld gelegen bouwland, dat voor noodlandingen gebruikt zou kunnen worden, zo snel mogelijk om te ploegen, hetgeen diezelfde dag nog gebeurt door voor dit karwei opgeroepen boeren uit de directe omgeving.

De volgende dag, zaterdag 11 mei, maakt Piet Driessens, net getrouwd, en vanaf dan Belze Peer genoemd, zich gereed om terug te gaan naar Zandvliet en van daaruit naar zijn onderdeel in België. Hij zal dat echter nooit meer terug vinden. De verwarring is ook daar te groot. Spoedig zal hij terugkeren in de Wouwbaan bij zijn bruid en zich daar vestigen.

De uitvaart van mevrouw Scheepers op die zaterdag moet worden ingeluid door de koster, de Heer Holtzer. Hij moet daarvoor van zijn huis schuin oversteken naar de kerk. Er vliegen echter constant vliegtuigen over en af

en toe wordt in de verte geschoten; hij hoort mitrailleurvuur. Er vallen zelfs hier en daar bommetjes, onder andere bij het pakhuis, de huidige Boerenbond.

Tot de taak van de koster behoort het luiden van de klok, een kwartier voordat het lijk de kerk nadert. Zijn vrouw is echter heel bang en smeekt hem thuis en binnen te blijven, bij zijn gezin. Maar er moet geluid worden! De koster smeekt zijn overbuurman Egidius Suykerbuyk in zijn plaats te gaan luiden. Hij belooft hem zelfs een kistje van de beste sigaren.

De koster / organist H.F. Holtzer durft het luiden van de klok niet aan en vraagt Gidus het te doen.

Als met het gebruikelijke ceremonieel en met gepaste piëteit alles geregeld is, het lijk voor in de kerk is gereden en de pastoor midden in de uitvaartmis het evangelie voor gaat lezen, is er buiten lawaai van vliegtuigen en schieten. De pastoor breekt het evangelie en dus de mis af. Egidius Suykerbuyk, geholpen door Engel Cleiren, heeft de moed om op eigen initiatief toch mevrouw Scheepers naar het kerkhof te brengen en in haar laatste rustplaats te leggen om daarna hals over kop zijn huis in te vluchten, dat aan het onlangs geruimde kerkhof grenst.

Sjef Adriaansen en zijn militaire collega's keren vanuit Alblasterdam in de loop van de volgende dagen huiswaarts, in grote verwarring. Heinrich Badstieber krijgt een oproep zich

gereed te maken voor Nederland tot het uitvoeren van werkzaamheden op vliegweide Woensdrecht.

Toon Stuijts en Janus Dingemans hebben hun werk thuis als kleermaker en kapper weer opgepakt, nadat de schermutselingen in de lucht voorbij zijn. Er komen die dag, zaterdag voor Pinksteren, echter maar weinig klanten opdagen.

Luitenant Ballot, nog even gesteund door een Frans detachement en enkele Franse militairen op motoren, komt alleen te staan. Zijn telefoonverbinding met het noorden wordt verbroken, de waterleiding en de stroomtoevoer vallen uit. Hij heeft geen enkele communicatiemogelijkheid meer.

Dan wordt het zondag, 12 mei, eerste Pinksterdag, een van de hoogtijdagen in de RK Kerk. Pastoor Konings roept in de tweede H. Mis, die van half negen, iedereen op naar huis te gaan en schuilkelders te gaan maken, als zijn broer Sjef met zijn gezin hals over kop uit het gebombardeerde Roosendaal is komen vluchten naar de pastorie in Hoogerheide. Alle missen komen te vervallen.

In de straat is er nog de gehele dag sprake van troepenbewegingen van de Fransen; ook grote groepen zich terugtrekkende marechaussees op de fiets en de eerste militairen uit het oosten van de provincie, onder andere van de Peel, komen uit de richting Eindhoven, Breda, Roosendaal, Essen en Huijbergen. Het is het beeld van Nederlandse troepen, in grote wanorde westwaarts trekkend, om via Antwerpen veilig gebied te bereiken, terwijl Duitse verkenningsvliegtuigen op 1500 meter hoogte alles in de gaten houden en af en toe luchtaanvallen op de zich terugtrekkende colonnes uitvoeren.

Op deze zondag, Eerste Pinksterdag, rond 8 uur in de avond, is een groot gedeelte van de bevolking getuige van een luchtgevecht boven Hoogerheide-Woensdrecht, tussen Franse Jachtvliegtuigen en twee Duitse bommenwerpers, Hein-kels 111.

Een stort er een neer in het Laag bij de Pèerdenberg, onder aan De Bunt. De andere stort neer in de Doelstraat, waarbij het huis van Marte Musters, die gelukkig niet thuis is, wordt verwoest.

De kleine man van Hoogerheide en Woensdrecht weet nu al wat oorlog is.

De chaos gaat op Tweede Pinksterdag 13 mei gewoon door. De bewoners maken verder kennis met: Honderden marechaussees, wier taak het was, al vanaf 1814, om de orde te handhaven, de uitvoering der wetten te verzekeren en te waken over de veiligheid van de grenzen en de grote wegen, moeten zich op bevel van hogerhand verzamelen in Hoogerheide. Verder trekken er grote groepen grensbewakingstroepen voorbij, op de vlucht vanuit het oosten.

Op de vlucht in mei 1940. Luchtwachter Felix Leenaerts bij de familie Van Lagasse in het dorp Retranchement, Zeeuws Vlaanderen

De ongeveer 20 Woensdrechtse burgers, de luchtwachtmannen, zetten over bij Lillo en trekken verder naar Hulst, Sas van Gent en ten slotte naar Retranchement in Zeeuws-Vlaanderen of naar de Panne. Ook luitenant Ballot vertrekt op maandag 13 mei om 4 uur in de ochtend met zijn manschappen naar het zuiden. Onder andere de gezanten van Peru en Noorwegen en nog wat andere in Hoogerheide gestrande reizigers gaan in zijn spoor mee op gevorderde vrachtwagens en bereiken een restaurant naast de Vlaamse Opera in Antwerpen, waar een warme maaltijd wordt verstrekt. Uiteindelijk komt hij via Breskens, Caen en Brest in Engeland terecht.

Ook van 8 particuliere Hoogerheidenaren is de vrachtwagen gevorderd, inclusief de eigenaar-chauffeur, om een deel van de bij de kerk verzamelde marechaussees te transporteren richting Zeeuws-Vlaanderen. Met voorop nog een Hoogerheidenaar, Kees Overbeeke, met zijn taxi, om de hoge bevelvoerende officieren van genoemde marechaussees te vervoeren. Tegen de avond is deze colonne zuidwaarts in beweging, al een eind op weg naar Zeeuws Vlaanderen voorlopig.

De ongeveer 20 burgerluchtbewakers, waaronder Felix Leenaerts, met een eigen uniform en op de fiets, blijven 4 weken weg, hun dierbaren in grote onzekerheid achterlatend. Ze verblijven in de dorpen van west-Zeeuws-Vlaanderen en de Belgische kust.

Het staartstuk van een op 12 mei bij het Pannenhuis neergestort Duits vliegtuig, door de Franse jagers neergeschoten

De 9 chauffeurs van de vrachtwagens en de taxi, op het dorp ook vaak de echte Engelandvaarders genoemd, zullen pas na vier en een half jaar uit Engeland terugkeren, evenals honderden van de door hen vervoerde marechaussees.

Op dinsdag 14 mei, na het bombardement op Rotterdam, heeft de officiële capitulatie plaats....Nederland geeft het op tegenover een Duitse

overmacht om verdere slachtoffers te voorkomen.

De grote Tweede Wereldoorlog is voor de kleine man een feit. Op 14 mei wordt Woensdrecht al bezet door het Duitse leger. Het zal nooit meer worden zoals het was.

Er volgen wel enkele decreten: de klok moet een uur en veertig minuten vooruit worden gezet naar de Midden-Europese zomertijd, vuurwapens moeten worden ingeleverd, verduistering is verplicht en de Duitse rijksmark als betaalmiddel mag niet worden geweigerd. Daar valt allemaal best mee te leven.

De bezetter laat de gehele administratieve, bestuurlijke en sociale structuur in het land, en zo ook hier bij ons, intact. Als geen eerdere bezetter in oorlogstijden weet de Duitse machthebber dat je op bajonetten niet kunt zitten en dat daarom acceptatie van de nieuwe situatie dóór en medewerking van de bevolking de basis vormen van het welslagen van hun bezetting.

De bevolking ter plaatse, in zijn algemeenheid, gaat over tot de orde van de dag, zich aanpassend aan de nieuwe omstandigheden. Net als in de rest van het land.

*Links: Kees Overbeek, dé taxichauffeur.
Onder: zijn broer Jan één van de vrachtwagenchauffeurs*

Na de capitulatie, in de loop van de tweede helft van mei en de eerste helft van juni, zijn praktisch alle jongens die op een of andere manier hun dienstplicht vervulden weer terug thuis, ook Sjef Adriaansen. Hij is gedemobiliseerd uit de richting van Alblasterdam gekomen én gedemoraliseerd, want Sjef was volgens overlevering een winnaar, geen looser.

In vier gezinnen binnen de gemeente valt een gesneuvelde zoon te betreuren; hun namen staan gebeiteld in het oorlogsmonument, dat elk jaar op 4 mei centraal staat: Adrianus Verswijver, Franciscus Leys, Martinus Plompen en Sebastianus Kint.

In het begin van juni is de rust op het dorp redelijk weergekeerd: de luchtwachtmannen zijn veilig thuis, er wordt niet meer geschoten en gebombardeerd en de bezetter valt alles mee. Hij betaalt goed en de middenstand profiteert van de niet geringe klandizie.

Na een paar weken is de “accommodatie”, de algemene medewerking met de vijand, bijna volledig. De brede massa van de Nederlandse bevolking is niet verdeeld in zwart-wit, in goed of slecht, in voor of tegen, maar is grijs. Men werkt massaal mee met de bezetter om het leven weer op te pakken en de bestaande sociale, bestuurlijke en economische structuren in stand te houden.

Er is geen sprake van verzet.

Maar ja, wat wil je als grote namen uit die tijd je oproepen de vijand vriendelijk, met Hollandse nuchterheid en realiteitszin tegemoet te treden.

Zo spreken, ongeveer in die bewoordingen, de opperbevelhebber van het leger, generaal Winkelman, bij de capitulatie op 14 mei, én de voorzitter van de Tweede Kamer, Van Schaik.

En zelfs de regering in Londen spoort de bevolking aan zich bij de situatie neer te leggen en geen “domme” dingen te doen.

En had al in 1937 de politie niet in haar reglement opgenomen om bij een vijandelijke inval, loyaal met de bezetter samen te werken?

Er is daarna voorlopig dan ook helemaal geen sprake van verzet en van collaboratie op grote schaal, zij het met hier en daar een uitzondering. Er is wel op grote schaal aanpassing aan de omstandigheden, een vorm van samenwerking, “accommodatie”, zoals historicus Professor Van der Heijden in het instructieve boek “Grijs Verleden” de situatie in Nederland dan noemt.

En emeritus hoogleraar C.J. Lammers stelde op een symposium op de Erasmusuniversiteit in Rotterdam en in zijn boek “Vreemde Overheersing”, dat geen enkele bezetting kan slagen als er bij de bezetten niet een zekere mate van “medewerking”, zo men wil lichte collaboratie, is van de eigen “inheemse elites”, de leidinggevenden in het bezette gebied. Het was voor hen, onze eigen leiders de kunst de belangen van de onderworpen gewone man zo goed mogelijk te behartigen zonder zelf in de problemen te komen.

In die sfeer van accommodatie beginnen in de loop van mei 1940 al de werkzaamheden op het vliegveldje, vliegweide De Eendenkooij; het moet operationeel worden gemaakt met het oog op de grote geplande aanval op Engeland.

Er zullen in de komende maanden ongeveer 2800 arbeiders uit de streek daar gaan

werken onder leiding van de zogeheten Bauleitung. Hiervan was Engel de baas. En een van de leden van deze Bauleitung was, in burger, meestal in pofbroek, Heinrich Badstieber.

Het typeert de sfeer van accommodatie, dat 7 á 10 aannemers hun diensten aan de bezetter aanbieden, met voorop als hele grote, Van Dijk-Petit uit Bergen op Zoom, gevolgd door veel plaatselijke aannemers.

Zo geraakte de kleine gewone man verzeild in de situatie van aanpassing en medewerking, accommodatie dus.

De Duitse bezetter was goed op de hoogte van het feit dat een groot gedeelte van de arbeidersbevolking niet afkerig stond tegenover Duitsland. Het kostte dan ook geen enkele moeite om arbeiders te werven om op het vliegveld te gaan werken, temeer daar de lonen 50% tot 100% hoger waren dan normaal. Als je gewend was aan een weekloon van 12 of 13 gulden en je kon nu 20 gulden of meer krijgen, dan was je toch wel gek!

Er waren geen betere grondwerkers dan die uit onze dorpen. Vele honderden hadden dat zelf en/of van hun ouders en familie wel geleerd tijdens de werkverschaffingsperiodes op het vliegveldje. Generaties mannen en jongens uit de streek hadden veel van dat soort grondwerk al lang daarvoor in het Ruhrgebied en andere delen van Duitsland gedaan en ook in de Noordhollandse polders. En aannemers met vakbekwaam personeel voor het uitvoeren van bouw- en wegwerkzaamheden waren er ook volop. Massaal werd de gelegenheid om goed te verdienen aan-gegrepen. “Als het feit er ligt,

Het vliegveldje

pakken we maar zo veel mogelijk mee”, was de gedachte in de begintijd van de oorlog. En “den Duits” had haast: in de oorlog tegen Engeland moest Woensdrecht als vliegveld een rol van betekenis gaan spelen. Honderden arbeiders trokken naar het vliegveld, zoals gezegd, vele boeren raakten hun knechten geheel of gedeeltelijk kwijt aan “den Duits” en kwamen met hun werk in de stal en op het land in de problemen.

En zo leerde Heinrich Badstieber als een van de vertegenwoordigers van de Bauleitung veel Nederlanders kennen, en omgekeerd; hij ging elke dag intensief om met de Woensdrechtse arbeiders tijdens het werk. Velen, waaronder bijvoorbeeld Sjef van Gemert, herinneren zich nog dat Badstieber regelmatig met zijn militaire superieuren overhoop lag, vooral met Engel, die als echte nazist

bekendheid zou krijgen. En ook Felix Leenaerts, die 10 jaar op het vliegveld heeft gewerkt, weet veel te vertellen over de anti-nazihouding van zijn Oostenrijkse collega, met wie hij veel omging en nog altijd de koosnaam Bartje Stieber gebruikt. “Het was een goeie gast, die gèère ging vissen, dan noom hij de kop en een stuk van de nek van de snoek en ikke de rest. Ik was daar nie vies van”.

Van Sjef Adriaansen, die ook nog even op het vliegveld heeft gewerkt, zoals de overlevering vermeldt, is het niet bekend of hij Badstieber nog heeft leren kennen. Hij is het al heel snel beu op het vliegveld om onder Duits bevel te werken en meldt zich in september 1940 aan bij de marechaussee.

We herinneren ons de Hoogerheidenaren, die met hun vrachtwagens en hun taxi in die verwarrende eerste dagen werden genaast. Zij transporteerden ongeveer 200 marechaussees van de brigades van de eerste divisie met hun officieren, die hier in het zuiden met hun vertrek vóór de kerk van Hoogerheide aan de bezetter wisten te ontkomen, richting Terneuzen, hoewel het aanvankelijk de bedoeling was vanuit Waalwijk naar Den Haag te ontsnappen. Omdat de Moerdijkbruggen al direct waren bezet kwam men in Hoogerheide terecht om te verzamelen.

Op 29 mei zou men in Caen, in Normandië aankomen en op 10 juni inschepen in Brest op de Prinses Beatrix en zoals reeds eerder gememoreerd, voor viereneenhalf jaar naar Engeland vertrekken. Arme gezinnen, die achter bleven!!

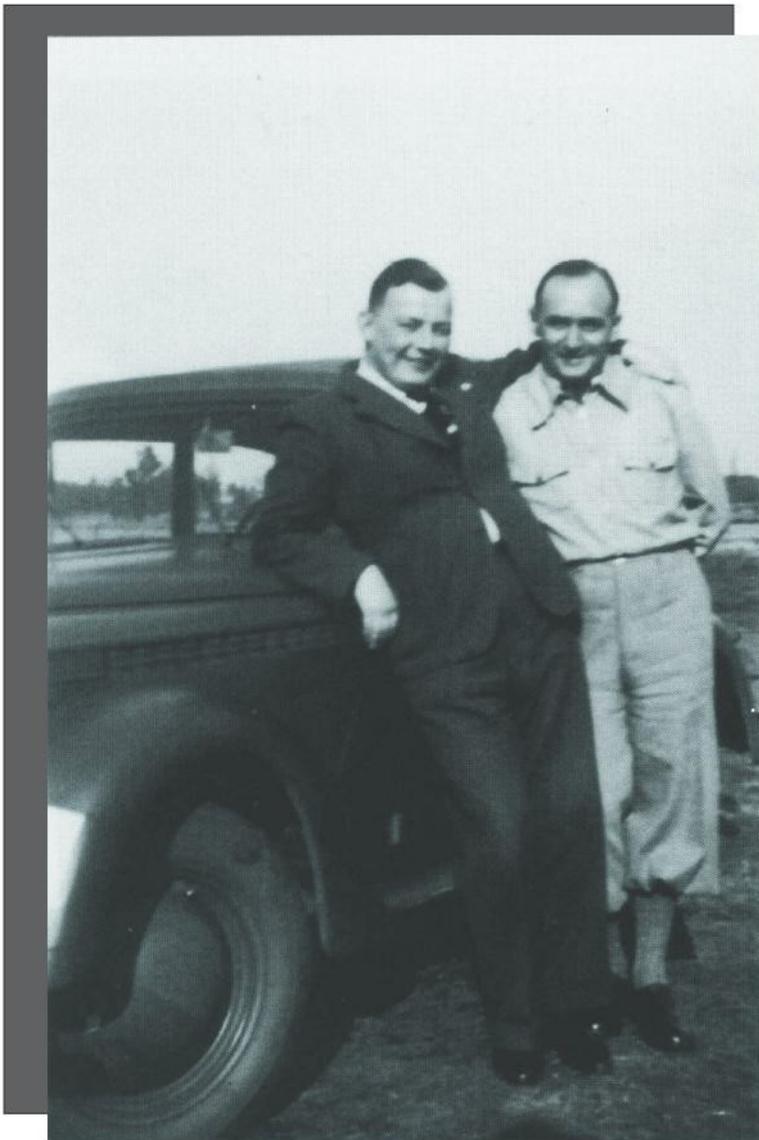
Daarom was in onze streek een groot tekort aan politie, oftewel marechaussee ontstaan in de maanden na de inval van 10 mei 1940.

In de loop van '40/'41 en '42 moest er personeel geworven worden. De secretarissen-generaal van de ministeries van oorlog en justitie moesten 500 man personeel ter uitbreiding hebben!

In september 1940 gaat Sjef in opleiding en wordt bij de brigade Steenbergse geplaatst.

In maart 1941 komt hij in Den Bosch te liggen, waarna in november zijn overplaatsing naar Bergen op Zoom volgt.

Tot in de loop van 1942 bestond het korps uit gezagsgetrouwe vaderlanders, die moeten laveren tussen het zo veel mogelijk te proberen Nederlanders uit de handen van

Rechts Heinrich/Henk Badstieber

Nederlandse en Franse militairen tijdens hun ongeorganiseerde terugtocht voor de Duitsers

de bezetter te houden en zelf buiten schot te blijven en niet gearresteerd te worden. Sjef zit daar middenin, maar merkt al in het begin van 1942, al ver voor veel officieren alsnog in krijgsgevangenschap worden gevoerd, dat er steeds meer N.S.B.-elementen in de leiding worden geplaatst. Daardoor neemt het verzet in marechaussee-kringen toe. Velen duiken onder en melden zich bij de landelijke verzetsbeweging, de O.D. aan, met hun wapens. De bezetter wordt steeds arroganter, wreder en intimiderender.

Echt grimmig wordt het in Nederlands bezet gebied en dus ook in Hoogerheide/Woensdrecht als per 1 maart 1943 de staatspolitie binnen de organisatie komt.

Dan zijn te lande al alle vormen van verzet binnen allerlei organisaties ontstaan. Van accommodatie, samenwerken, is dan al bijna geen sprake meer. Degenen die al te loyaal zijn, zullen er later spijt van krijgen, als ze als collaborateur worden veroordeeld. Het verzet, de vijand tegenwerken met gevaar voor eigen leven, komt dan, in de loop van 1943, echt van de grond.

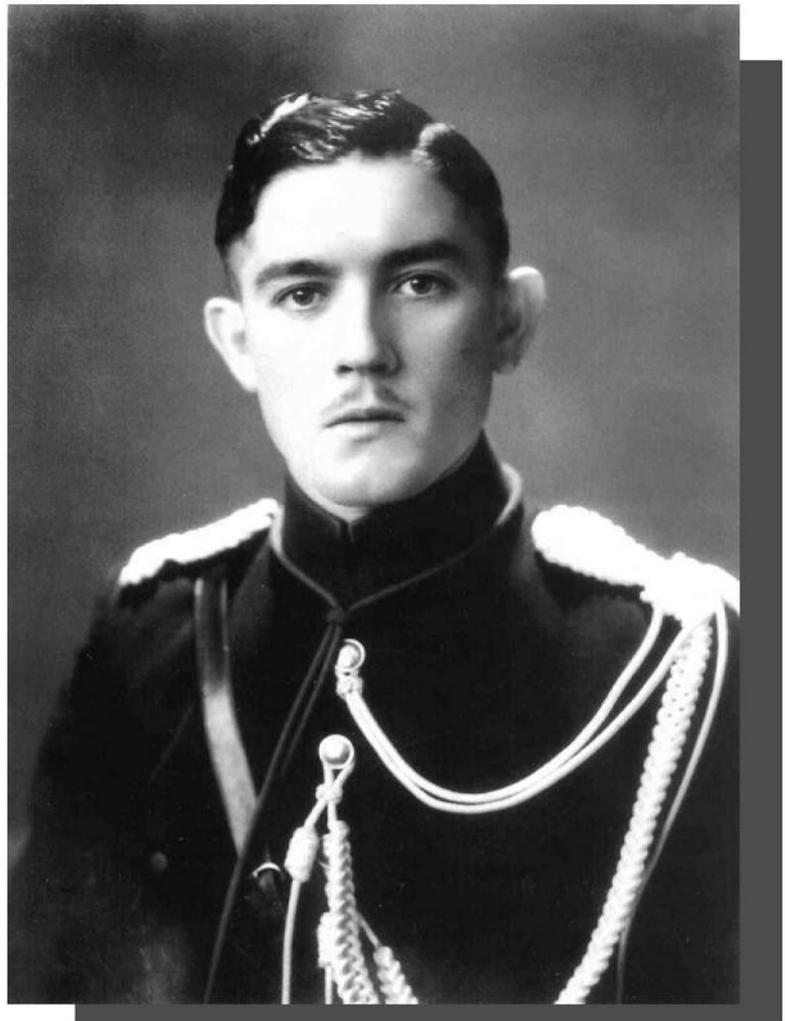
Het "Duitsland staat op winst"-perspectief is dan volledig veranderd in het "Duitsland staat op verlies"-perspectief. In plaats van een aanvalsoorlog is Duitsland al geruime tijd om moeten schakelen naar een verdedigingsoorlog. En de nederlaag begint zich af te tekenen.

Sjef Adriaansen heeft het dan in Nederland al lang voor gezien gehouden.

De exploitatie- en deportatie-politiek van de bezetter en de verharding van het Duitse regime droeg er in hoge mate toe bij, het verzet en de illegaliteit tot bloei te laten komen.

In februari 1942, enige weken na de oorlogsverklaring van Duitsland aan De Verenigde Staten en het vastlopen van Hitlers legers voor Moskou en Leningrad, heeft hij al zoveel onrecht ervaren en gezien, dat hij voor zijn geweten wel moest besluiten, het land te verlaten. Hij wordt, zoals velen met hem, een echte Engelandvaarder. Welnu, geen

geringe beslissing voor een dorpsjongen, die nog weinig van de wereld heeft gezien en geen woord buitenlands spreekt.

Sjef Adriaansen

Via de beroemde Van Niftriklijn over Putte, komt hij in België terecht. Van daar lukt het om via Frankrijk Zwitserland te bereiken om aldaar, volgens zijn zus Sofie, een half jaar te blijven om talen te leren.

In juni 1943 komt hij eindelijk in Engeland aan. Ingelijfd bij de Royal Air Force komt hij bij de Geheime Dienst, waar men hem vraagt opgeleid te willen worden tot radiotelegrafist om later gedropt te worden in Nederland. Hij kiest voor dit allergevaarlijkste verzetswerk en dat zal ook blijken.

Vier Engelandvaarders in Wolverhampton: v.l.n.r. Piet Suykerbuyk, Sjef Adriaansen, Jan Overbeeke en Jakob Kistemaker. Deze laatste is, tot zijn ouders' verdriet, de enige die niet naar Nederland terugkwam maar in Engeland een nieuw leven opbouwde.

In de nacht van 10 op 11 januari 1944 wordt hij, wachtmeester Adriaansen, om 23.44 uit een Halifax, vanaf geringe hoogte, op zijn geliefde Brabantse zandgrond gearachuteerd in de buurt van Rijsbergen, samen met collega-

geheimagent artillerie-luitenant Harm Steen. Ze komen neer op een licht besneeuwde doch hardbevoren bodem, onder een zwaar wolkendek en bij lage temperatuur. Vanwege de harde bodem konden de parachutes niet op de normale manier worden geborgen, nadat ze elkaar probleemloos hadden gevonden. Dolblij, voor zover dat mogelijk was, om weer op eigen bodem terug te zijn, beginnen ze met hun hoofdtak: verbinding maken tussen de Raad van Verzet, de RVV, in de buurt van Zaandam en met Londen en het bezorgen van drie zendkristallen bij een andere verzetsgroep.

Om contacten te kunnen leggen moest Sjef adressen zien te vinden van waaruit hij met de sprietantenne uit dakramen zou kunnen opereren. De beide agenten beschikten over een Londense regeringsvolmacht van 10 miljoen gulden en een som van f 130.000,- aan contanten, waarvan f 100.000,- aan de Raad van Verzet moest worden afgedragen.

De nachtelijke tocht, totaal verkleumd en dodelijk vermoeid als ze waren, eindigde bij rijwielhandelaar Rinus van Nunen in Princenhage, waar al eerder agenten hun toevlucht hadden kunnen zoeken.

Bij zijn zoektocht naar adressen om te kunnen zenden is hij regelmatig hier in de buurt geweest; in Hoogerheide en Woensdrecht werd hij gesignaleerd. Hij zou meerdere keren bij ene Raes op de Heimolen geweest zijn. En bij molenaar Van der Reijt in Princenhage, vanwaar hij regelmatig berichten uitzond. Dan slaat het noodlot toe....

Samen met een kapelaan wordt hij echter op de pastorie in Hoeven uitgepeild op 14 juni 1944 en gearresteerd tijdens het zenden. Onder hevig verzet probeert hij zichzelf met zijn pistool van het leven te beroven, maar hij schiet in zijn kaak. Reeds op 8 augustus wordt hij op de Kogelvanger in Vught gefusilleerd, samen met zijn vriend Harm Steen, die eveneens in Vught gevangen zat. Niemand weet waar hij is begraven. Alleen zijn naam staat daar gegraveerd in het ter nagedachtenis van de slachtoffers opgerichte monument.

Moge met de onthulling van dit kleine monument Sjef Adriaansen voor altijd in de herinnering blijven.

Sjef werd en wordt in de toekomst middels bijgaande monumentjes vergezeld door een andere legende: Heinrich Badstieber.

Naar ons idee terecht, daarin gesterkt door eerdere publicaties en onderzoek van Dick Adriaansen, bijgestaan door zijn neef Dick van der Poel, in het tijdschrift Tijding van de heemkundekring. Zij hebben ervoor gezorgd dat hij, toen hij in de vergetelheid dreigde te geraken, weer nieuws werd. Nieuws in de zin van nooit officieel erkend te zijn geweest als hoofdrolspeler bij het behouden blijven van het klooster met kapel, met gevaar voor eigen leven, op die avond van de vierde september, vóór dinsdag de vijfde september 1944, beter bekend als Dolle Dinsdag.

Omdat Heinrich, want zo werd hij op het vliegveld genoemd, zich altijd solidair en lokaal gedroeg met de op de basis werkende mensen van Hoogerheide, en met sommigen heel vriendschappelijk omging, zoals met Felix Leenaerts, met wie hij vaak huiswaarts fietste, genoot hij bekendheid en sympathie. Na de oorlog heette hij gewoon Henk.

De directe aanleiding voor deze bijeenkomst vormt het feit dat bijna vier jaar geleden vrij onverwachts met groot professioneel materieel de locatie kerkepad, oftewel "het oud kerkhof in het baantje van Naarde", werd bezet en er binnen

300 mm

SJEF ADRIAANSEN

In 1939 werd Hoogerheidenaar Sjef Adriaansen tijdens de mobilisatie als dienstplichtig militair opgeroepen. Hij werd ingedeeld bij de Marechaussee te Steenberg en moest in 1942 via de Van Niftrik-route ontsnappen naar Engeland. Hier trad hij toe tot de Geheime Dienst van de Royal Air Force en werd opgeleid tot radiotelegrafist. Zijn missie: contact leggen met het Nederlandse verzet en militaire inlichtingen naar Londen doorzenden. Op 11 januari 1944 werd Adriaansen gedropt in de buurt van Rijsbergen (Noord-Brabant). Het duurde tot 14 juli 1944. Toen was zijn zender uitgepeild door de Duitsers en werd hij gevangen genomen, ondervraagd en uiteindelijk op 8 augustus in Vught gefusilleerd.

Mede door de naar hem genoemde straat en deze plaquette is zijn naam voor eeuwig verbonden aan Woensdrecht.

Meer informatie? Kijk op www.hkk-zuidkwartier.nl

Akkoord? JA/NEE
Handtekening:

Ordernummer: C6610504	Filenaam: 60504-02.cdr+txt	Datum: 02-10-06
Getekend door: Jolanda V.	Schaal: 50%	Revisienummer: 01

korte tijd alle graven werden geruimd. Kort tevoren hadden Dick Adriaansen en Dick van der Poel hun uiterste best gedaan een mooi artikel over Badstieber in de Tijding het licht te doen zien. Ondergetekende wist nog een paar grafzerken van cultuurhistorische waarde op het laatste moment te redden voor vernietiging, waaronder de grafsteen met opschrift van Henk Badstieber.

Als burger-ingenieur uit Wenen was hij werkmeester en later bedrijfsleider op de huidige vliegbasis, toen "het vliegveld" genoemd. En als lid van de Bauleitung had hij bemoeienis met alles op het gebied van leidingen en speciaal met water, tot hij in augustus 1944 gesommeerd werd ook een uniform aan te trekken. En als Oostenrijker haatte hij dat, omdat hij niet als nazi bekend wilde staan.

Vergelijk het met de dorpsgenoten van ons die voor de keizer van Frankrijk, Napoleon, in dienst moesten in 1810, het jaar dat we werden geannexeerd en tot het keizerrijk van Napoleon behoorden. In de paar jaar dat die situatie bestond zijn diverse Woensdrechtse jongens voor de vreemde Franse natie ver mee in Europa moeten trekken om in naam van Frankrijk te strijden.

In zijn hoedanigheid van bedrijfsleider was Badstieber goed op de hoogte van de plannen van de bevelvoerders. Omdat hij niet meer op de basis, maar in het Philomenaklooster zijn

kantoor had in de zomer van 1944, wist hij daar precies van de hoed en de rand. Ook het klooster van Huijbergen, eveneens een door de Duitsers gevorderd gebouw, viel onder de onderhoudsverantwoordelijkheid van Badstieber.

Badstieber was op de hoogte dat er bussen en flessen met benzine in de kasten en kamers van het klooster in Huijbergen waren gezet, met het oog op het verwoesten ervan voordat de geallieerden zouden arriveren. En dat leek een kwestie van een paar uur. De BBC had immers die vierde september via de radio het bericht de wereld in-gestuurd, dat de geallieerden Breda al hadden ingenomen. De beoogde chaos en verwarring was bij de Duitsers compleet. Het neveneffect voor onze streek had echter grote gevolgen aan verwoestingen her en der.

Of Badstieber die avond van de vierde september de hand heeft gehad in het behoud van het broederhuis Alverno, zoals wel wordt beweerd, terwijl de rest van het klooster werd verwoest, weten we niet. Wel dat hij het klooster van JMJ hier in Hoogerheide van de ondergang heeft gered. Getuige daarvoor is de verklaring van de Moeder Overste, gedateerd 4 september 1945, precies een jaar na de Dolle Dinsdag. Zuster Louise van Laarhoven lichtte in maart 2001 de officiële archiefstukken in het generaal archief in Den Bosch.

Ook hier in het klooster stonden de flessen en

In de zomer van 1944 had Badstieber kantoor in het Philomenaklooster

bussen benzine in de verschillende vertrekken klaar om, met behulp van explosieven, het klooster te verwoesten, teneinde alles te vernietigen wat de geallieerden zouden kunnen gebruiken. Hiertoe had de commandant Seidel op die ochtend van de vierde september Badstieber opdracht gegeven. In de loop van de dag besloot Badstieber de blikken en flessen in de WC en buiten leeg te laten lopen of kapot te gooien.

Toen om vier uur in de middag een Feldweibel met een soldaat aankwam met explosieven om alles op te blazen speelde Badstieber bluffpoker met de opmerking: "Kom je daar nou pas mee, dat staat allemaal al klaar!" Hij werd in de algehele paniek geloofd.

De algehele angst en paniekerigheid van de Duitsers deed zich gevoelen toen er om 5 uur een legerwagen op kwam draaien om hun spullen, verzameld in de gymnastiekzaal van dit klooster, op te halen. De bedoeling was: inladen en zo snel mogelijk met zijn allen te vertrekken.

Om te zien of iedereen er was werd nog een soort appèl gehouden. Badstieber, die als eerste in de rij stond, veinsde tegenover zijn buurman naar de WC te moeten op het moment dat de commandant Seidel

de afwezige magazijnmeester ging zoeken in de gymnastiekzaal.

In plaats van naar de WC te gaan, rende hij door de gang langs het ziekenhuis, naar de ziekenzaal, die het dichtst bij de kapel lag, sprong door het raam naar buiten, pakte een fiets die daar stond, reed om de kapel heen en door de voortuin naar de Ossendrechtseweg. Daar is hij een zijweg ingeslagen, waarschijnlijk richting De Bunt en het geleg, het bos in richting polder. Hij is daar de gehele avond gebleven. In het donker zag hij in de verte de vuurgloed van de in brand gestoken gebouwen op het vliegveld en van het klooster in Huijbergen.

Het klooster hier bleef gespaard. De nacht bracht hij door in een transformatorhuisje.

Dat hij niet van plan was mee te gaan naar het noorden te gaan, moge blijken uit het feit dat hij zijn burgerkleden niet had ingepakt om mee terug te laten nemen. Felix Leenaerts had die als wasgoed meegesmokkeld en die al bij Kees Vos, de elektricien en ook vriend van Badstieber, afgegeven.

Hij duikt onder in Woensdrecht bij Kuijlen en later bij meester Tummers, want na Dolle Dinsdag komen de Duitsers nog een paar weken terug, alvorens de Slag om Woensdrecht op 7 oktober begint. De gevechten om de Kreekrakdam jagen de bewoners de schuilkelders in voor een kleine drie weken.

Op 15 oktober is het een betrekkelijk rustige dag en iedereen wordt door de Duitsers bevolen

V.l.n.r. Gerard Snoeyers, meester (Tiest) Suykerbuyk, Felix Leenaerts, Jan Suykerbuyk en Harry Leenaerts

Woensdrecht richting Bergen op Zoom te verlaten. Badstieber gaat richting Wouw om niet herkend te worden in de buurt van Bergen op Zoom en komt via Dinteloord in Steenbergen, waar hij zich, na de bevrijding van dat gebied eind oktober, bij de Engelsen meldt en zijn verhaal vertelt. Kort erna is hij vrij man en mag gaan en staan waar hij wil.

Terug in Hoogerheide is voor hem de realiteit, dat het huis van Kees Vos met nog een serie andere huizen, door brand is verwoest, ook zijn eigen burgerkleden.

Na de algehele bevrijding, wetende ondertussen dat zijn moeder niet meer leefde, vestigde hij zich terug in Hoogerheide, bij de familie Poulus, waar Felix Leenaerts een door aannemer Geerdink geschonken bouwkeet, tot nieuw onderkomen

voor zijn vriend Henk Badstieber vertimmerd. Hij kan op het vliegveld gaan werken bij de Babov, Bureau Aanleg Beheer Onderhoud Vliegvelden en werkte daar met veel mensen in goede harmonie samen. Door een van zijn superieuren voelde hij zich geminacht en gediscrimineerd. Wat er verder in zijn hoofd heeft gespeeld zal altijd een geheim blijven. Hij kreeg op een uitermate snelle manier de Nederlandse Nationaliteit na de oorlog. Is dat niet de beloning geweest voor zijn houding in de oorlog in het algemeen en die op 4 september 1944 in het bijzonder? Op 29 mei 1956 berooft hij zich om voor ons niet

films en series op televisie, in de jaren zestig en zeventig.

Toen kwam de fase van het bezinken, waardoor nieuwe historici met werken verschenen, die een totaal ander licht wierpen en werpen op de oorlog dan Lou de Jong dat had gedaan.

Over hem zegt bij voorbeeld historicus Chris van der Heijden in *Grijs Verleden*, bladzijde 16:

“De oorlog van Lou de Jong bestaat alleen maar uit helden en boeven. Er was geen ruimte. Je was vóór of tegen. Eigenlijk was de Tweede Wereldoorlog niet veel anders dan de vele tientallen jaren ervoor. Alleen werd alles scherper. Bange mensen werden angstig, mensen met durf

werden moedig, harde mensen werden wreed, t e r w i j l wankelmoedigen lafbekken werden, helden met het woord werden schijtlijsters in de daad en de muurbloem in zijn omgeving wordt plotseling de enige die van aanpakken weet”.

En op de kaft van zijn werk kunnen we lezen: “Meer dan een halve eeuw is er over de Tweede Wereldoorlog in termen van “goed” en “fout” gedacht. Historicus Van der Heijden beweert echter, dat de situatie destijds heel wat minder duidelijk was dan het beeld wil. De

tegenpolen goed en fout hebben tijdens de oorlog zeker bestaan, maar de overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking modderde aan in een grijs gebied waar niet een morele keuze, maar toeval, omstandigheden en klein opportunisme de posities bepaalden.”

Denken we terug aan het begin van mijn verhaal, aan die honderden van de eerste dagen, aan die middenstanders en marechaussees, aan die soldaten en gewone burgers, aan die luchtwachters en honderden arbeiders op het vliegveld. Allemaal behorend tot de kleine man, naar wat later bleek in een grote oorlog. Zijn ze uit het grijze gebied gebleven of terechtgekomen in dat smalle witte streepje van helden of in het zwarte randje van collaboratie en verraad?

Toon Ots, Dick Adriaansen en Gied Suykerbuyk bij het graf van Henk Badstieber op de Hoogerheidse begraafplaats

te doorgronden redenen van het leven.

We hopen, dat Sjef Adriaansen en Henk Badstieber voor altijd zullen worden herinnerd middels de hier getoonde plaquettes en worden opgenomen in de canon van de plaatselijke geschiedenis!

De bevolking is daar, gezien de belangstelling voor het verleden de laatste tijd, voor in.

We zijn nu, in het begin van het millennium, in een nieuwe fase aangeland: het individueel gedenken!

Na de periode van het nationaal verstoppert van de oorlog eind jaren veertig en de jaren vijftig, volgde de fase van het nationaal uitvergrooten, vooral door en onder invloed van Lou de Jong door middel van zijn grote levenswerk en de

Tot besluit:

Zou het te overwegen zijn deze ruimte verder in te richten met meer kleine monumentjes van herinnering en die op te nemen in de canon van de plaatselijke geschiedenis? Het is immers een landelijke tendens, deze bijeenkomst is daar een voorbeeld van, om specifieke personen en groepen een plaats te geven middels een klein monument binnen hun eigen heem. Wordt dat de nieuwe fase waarin we op een nieuwe manier naar het verleden kijken? De tijd is eraan; nog nooit was er zo veel geïnteresseerde jeugd als op de dag van vandaag en de belangstelling bij herdenkingen neemt alleen maar toe.

De Fotograaf, Humphrey Hekhuizen

De heer Felix Leenaerts onthult het kleine monument van Henk Badstieber

HENK BADSTIEBER

Voor de Oostenrijkse ingenieur Heinrich Badstieber lag een mooie toekomst open. Toen in 1938 Oostenrijk bij nazi Duitsland werd gevoegd, werd zijn toekomst wreed verstoord. Hij werd in Woensdrecht te werk gesteld als civiel ingenieur. Zijn taak: het vliegveld operationeel maken om aanvallen op Engeland te ondersteunen. Hij hield kantoor in het St. Philomenaklooster. Toen de Canadezen in september 1944 in aantocht waren, wist hij door een list met moed en gevaar voor zijn eigen leven het klooster voor vernietiging te behoeden. Na de oorlog ontving hij als "Henk" Badstieber de Nederlandse nationaliteit en is in Woensdrecht blijven wonen en werken. In 1956 beroofde hij zich van het leven...

Zijn naam is voor eeuwig verbonden aan Woensdrecht en het St. Philomenaklooster.

Meer informatie? Kijk op www.hkk-zuidkwartier.nl

200 mm

Ordernummer:	C6610504	Bestandnaam:	60504-01.cdr+txt	Datum:	02-10-06
Getekend door:	Jolanda V.	Schaal:	50%	Revisienummer:	01

Akkoord? JA/NEE
Handtekening:

Ik denk hier met name aan herinneringen in deze ruimte, en die dan room of honor and memory noemen, maar dan een betere Nederlandse naam. Ervoor in aanmerking komen b.v.:

1. de genoemde luchtwachtmannen van de luchtwachtdienst
2. de genaaste Engelandvaarders, die meer dan vier jaar van huis en gezin waren gescheiden
3. de ongeveer dertig burgerslachtoffers van Hoogerheide/ Woensdrecht
4. de verzetsmensen, die langdurig door de vijand gevangen werden gehouden, ja zelfs een Ter Doodveroordeling kregen en gefusilleerd zouden worden, zoals André Kuijlen en zijn vriend Adrie Groffen.

Het is daarom een grote eer, na begin 2005 in de openbaarheid te zijn getreden met zijn verhaal in Tijding 2005-1 van de Heemkundekring, dat André Kuijlen hier aanwezig is. De in Woensdrecht geboren en opgegroeide illegaal werker vertelde in Tijding 2005-1 zijn aandoenlijk verhaal. Hoe hij, na zijn arrestatie in januari 1944, heen en weer geslingerd werd tussen hoop en vrees in bijna alle beruchte gevangenissen van Nederland, van Vught tot Amersfoort en van Scheveningen tot Haren, om uiteindelijk terecht te komen in concentratiekamp Remscheid Lüttringhausen. Daar werd hij door de Amerikanen op 15 april 1945 bevrijd. Ze hadden letterlijk geen dag later moeten komen.

Bronnen:

C.J. Lammers, Vreemde Overheersing, Uitg. Bert Bakker, Amsterdam 2005

Chris van der Heijden, Grijs Verleden, Uitg. Contact Olympus, Tijding 1998-1, Tijding 2001-2, Tijding 2005-1, Heemkundekring

Piet H.B. Michielsens, in Zuidwesthoek d.d. woensdag 5 oktober 1994, pagina 11

A.J.Oele, Een eeuw koninklijk gezag, Publicatie 57/58 van Arch. Nassau-Brabant

Erwin van Loo, Vliegveld Woensdrecht in het vizier, Doctoraalscriptie Nieuwste Geschiedenis, Ouwerkerk 1996

Egidius Suykerbuyk, mondelinge overlevering, Hoogerheide 2006

Felix Leenaerts, mondelinge overlevering, Ossendrecht 2006

De heer André Kuijlen onthult het kleine monument van Sjef Adriaansen

De Fotograaf, Humphrey Hekhuizen

“Ik wens ons nageslacht een overzichtelijke samenleving.”

In gesprek met Gust Kil

“Ik heb goed nieuws,” zegt Gust glunderend, wanneer ik aan de eettafel van de familie Kil plaatsneem. Hij is vandaag gebeld door zijn medische specialist. De uitslag van de kijkoperatie in zijn longen was prima. Kon niet beter zijn zelfs.

“Hij adviseerde me om op een welverdiende vakantie te gaan en per omgaande hebben we dus een vakantie geboekt. We vertrekken 21 mei naar Spanje”.

De ziekte van Gust is de opening van ons gesprek. Na het goede nieuws van vandaag, vertelt Gust zijn verhaal.

In april 2006 kreeg hij te horen dan hij ongeneeslijk ziek was. Van de ene minuut op de andere veranderde zijn leven. Tot dat moment was hij nooit echt ziek geweest.

Nadat de dokter het slechte nieuws verteld had, viel Gust stil. De eerstkomende nacht kon hij niet slapen. Er spookte van alles door zijn hoofd. Hij dacht bij wijze van spreken dat hij de volgende dag al dood kon zijn. Maar snel herstelde hij zich en besloot toen alle hulp te aanvaarden die denkbaar was. Nu zesentwintig chemokuren verder is zijn ziekte onder controle. Voor hoe lang?

Niemand die het weet. Het enige wat hij weet is dat dankzij de medische wetenschap zijn leven gerekt wordt en dat het zo draaglijk mogelijk wordt gemaakt.

De bijwerkingen van de chemotherapieën zijn hem meegevallen. Ondanks de vele kuren die soms drie dagen achtereen besloegen. “Dat was heel zwaar,” verzucht hij. Nu moet zijn lichaam een tijdje rust krijgen. “Tenslotte zit mijn lijf vol troep,

hé?” Hij hoopt deze rust te vinden tijdens zijn vakantie in Spanje. “Daar gaan we alles rustig- aan doen. Alleen doen waar we zin in hebben en op tijd rusten.”

Eén van de gevolgen van zijn vele medicaties is bloedarmoede en daardoor chronische vermoeidheid. “Op dit moment valt het eigenlijk best mee. Mijn Hb-gehalte is zo goed als normaal. Maar af en toe moet ik wel een halfuurtje rust nemen. Dan zakt de vermoeidheid in mijn benen.”

Van die vermoeidheid is de rest van de avond overigens

niets te merken, ofschoon ons gesprek duurt van 19.30 uur tot maar liefst 23.00 uur. Wanneer zijn vrouw koffie uitschenkt veert Gust stralend op in zijn zetel. “Nu zal ik eens gaan vertellen,” zegt hij, “want daar ben je tenslotte voor gekomen, hé?”

Straatje zonder naam

Gust is geboren op 24 november 1931 in het *straatje zonder naam*. “Dat was een zandstraatje. Een zijtak van de Lieve Vrouwestraat. Na den oorlog werd het bestraat en volgebouwd en kreeg het de naam Dwarsstraat.”

Lachend vertelt hij hoe zijn ouderlijk huis in

dat zandstraatje terecht kwam. “De mensen vervoerden toen nog alles met een ezel. Mijn grootvader vertelde dat destijds op die manier. Op het commando 'ju' begon dat ezeltje te lopen. Tot het moe werd. Toen stopte de voerder het ezeltje en verloor hij het beest van de zware lading. Precies op die plek is toen ons huisje gebouwd.”

Lampenglas

Gust zijn jeugd was vol avontuur. Belevissen die vooral buitenshuis werden gevonden. “Want ja, in die tijd hadden we geen huis vol elektronica, hé?

We moesten dus wel. We speelden dan ook veel in de bossen. Daar gingen we op onze klompen heen om in de bomen naar eieren te zoeken. Dat was toen de gewoonte. Eitjes verzamelen, uitblazen en op een snoer rijgen. Maar met je klompen aan je voeten kon je niet in een boom klimmen. Dus lieten we die beneden staan. Ik zat amper in een zodanige boom toen *het lampenglas* - de veldwachter - langskwam. Hij zei dat ik uit de boom moest komen.

Ik zei dat hij me maar moest komen halen. Dat deed hij natuurlijk niet. In plaats daarvan nam hij mijn klompen mee en kon ik op mijn sokken naar huis. Daar zat de veldwachter bij ons moeder al op me te wachten. Mijn klompen stonden naast hem op tafel.”

Uit “bogeren”

Voor een tienjarige bleken bomen niet alleen voor eitjes aantrekkelijk.

Aan bomen groeiden immers ook appels of pruimen.

In de boomgaard van Jacobs aan de Trambaan groeiden de heerlijkste appels en pruimen, maar ... daar liep wel een grote hond! Die kwam gelukkig niet verder dan de boomgaard.

Belletje trekken

In oktober moest Gust in het donker naar het avondlof. Hij ging dan op weg naar de kerk met een vriendje belletje trekken en ruitje tikken. Zo ook bij de dominee. Alweer werden ze betrapt door de veldwachter die hen mee nam en aanbelde bij de dominee. Toen deze opendeed en de jonge *crimineeltjes* aanschouwde haalde hij uit zijn huis een appel en sneed die in twee stukken. Een halve appel voor iedere betrapte *misdadiger*.

“Maar ik gooide mijn halve appel kapot tegen de afscheiding van de tuin met de notariswoning aan de overzijde en riep dat ik zelfs thuis nog nooit een halve appel had gekregen”.

Meeuweneieren

Eieren verzamelen gebeurde niet alleen in de bossen om in de lente eiersnoeren te maken. Eieren konden ook gegeten worden

Bij het Kleine Meer broedden meeuwenkolonies. “Wanneer het seizoen daarvan was aangebroken gingen we daar eieren rapen. Die deden we daarna in een emmer water. Wat bleef drijven was slecht. De niet

drijvende eieren konden gegeten worden.” Ik kijk fronzend. Niet eerder hoorde ik dat meeuweneieren gegeten werden. Ik ken alleen de verhalen over eendeneieren en kievitseieren. Vol overtuiging zegt Gust dat het ècht eieren van meeuwen waren die bij het Kleine Meer verzameld werden. “Die zijn bijna net zo groot als kippeneieren en net zo lekker.”

Het meeuweneierenverhaal van Gust blijkt niet verzonnen, ontdek ik later. In de 17e eeuw waren meeuweneieren zelfs een belangrijk inkomen voor de bewoners van de Wadden. Zoals van de kastelein op het voormalige *Eyerlandt*. Eierland dankte zijn naam aan de grote aantallen (meeuwen)eieren die door de kastelein en zijn personeel in de broedtijd werden geraapt. De eieren vonden gretig aftrek bij bakkers in en rond Amsterdam.

Einde van de kindertijd.

Na de lagere school (tot en met de 8^e klas) ging Gust werken bij Van Niftrik. Hij was toen ongeveer veertien jaar. Als negentienjarige moest hij in militaire dienst, waarbij hij in Haarlem een onderofficiersopleiding kreeg. Het geluk was met hem. Hij werd van 1952-1953 gestationeerd in Ossendrecht. Een mooie tijd. Mede door kolonel De Greijter. Die wilde dat Gust beroepsmilitair werd, waar hij echter geen gehoor aan gaf. Wel wist deze kolonel hem twee maanden langer voor de dienst vast te houden tegen betaling van een heus salaris. “Die kolonel was een merkwaardig mens. Vooral als hij dronken was. Ik herinner me dat ik wachtdienst had.

Bij de poort stond een fiets waarop we bij tijd en wijle patrouille reden. Toen de dronken kolonel de fiets zag staan vroeg hij mij wat die daar deed. Ik legde het uit, maar hij begreep het niet en vroeg of alle cellen bezet waren. Dat bleek zo te zijn. Ik moest toen een arrestant loslaten en de fiets opsluiten in de leeggekomen cel.”

Huwelijk en carrière

Vanaf 1954 was het gedaan met de vrijheid van Gust. Hij trouwde en vertrok naar Amsterdam om daar in de bouw te gaan werken als timmerman. Amsterdam betaalde veel beter dan onze regio. Zijn vrouw kon het in de stad helaas niet wennen en amper een jaar later keerde het gezin Kil terug naar Ossendrecht. Zo ontstond een standvastige periode in de bouwwereld, Gust begon als timmerman bij Albouw. Twee weken later werd hij voorman en weer zes maanden later uitvoerder. Op kosten van zijn werkgever mocht hij studeren en bekwaamde hij zich verder via avondschoolstudies.

Ruim tweeëntwintig jaar bleef hij bij Albouw werkzaam. “Ik bouwde in die tijd niet alleen in Roosendaal, maar ook een ziekenhuis in Gouda, de LTS in Hulst, de aanlegsteigers in Kruijningen en het voetgangerstunneltje onder het spoor door in Bergen op Zoom.

Na tweeëntwintig jaar liet hij zich bepraten om te verkassen naar Hoppenbrouwers in

Bergen op Zoom. Geen gelukkige keuze. Een jaar later ging dit bedrijf failliet en werd Gust werkeloos. Tegen het einde van zijn uitkeringsperiode kreeg hij onverwacht werk in de voormalige DDR. Opnieuw in de bouwwereld, maar slechts voor negen maanden. "Langer stond de DDR het verblijf van ons buitenlanders niet toe.

Ik kwam toen vier dagen te kort om met pensioen te kunnen gaan. Die vier dagen werden me door mijn werkgever geschonken en zo kon ik eind 1983 op mijn 57° stoppen met werken."

Hout hobby

De timmerman van weleer is nooit gestopt. Alle hout in het huis waar hij met zijn vrouw nu alweer negenenvieftig jaar woont, heeft hij zelf aangebracht. Vanaf 1987 timmerde Gust opnieuw. Maar nu als vrijwilliger in Den Aanwas. "Aanvankelijk alleen kozijnen stellen en deuren opnieuw hangen.

Maar op zeker moment hebben we ook het dorpsplein gemaakt op de zolder. Dat deed ik samen met Cor Konings en Janus Dingemans."

Een minder leuke herinnering. Want tijdens de vakantie brak het bestuur van de heemkundekring de al getimmerde resultaten weer grotendeels af. Gust heeft er - omdat het buiten zijn medeweten gebeurde - geen hand meer naar uitgestoken.

De liefde voor de heemkundekring leed er niet onder. In zijn vrije tijd knutselde Gust

tallose miniaturen bij elkaar. In het museum is een volledige kast hiermee ingericht. Een schenking van Gust voor Den Aanwas.

Houtbewerken vreet tijd. Hij vertelt over een replica van een Ossendrechts draaiorgel dat hij ooit maakte. Eén van zijn kleindochters vroeg of zij dat later van opa kon krijgen. Trots zei Gust dat dit vanzelfsprekend zou kunnen, bijv. bij haar huwelijk. De jongere kleindochter die dit hoorde, vertelde toen dat ook zij een orgel wilde. Zo maakte Gust een replica van een kerkorgel voor haar. Vele uren werk gingen daar in zitten. Maar met fraai resultaat. Trots neemt hij me mee naar de kamers waar deze orgeltjes opgesteld staan. Resultaat van vele uren huisvlucht.

Fotografie

Van jongs af aan liep Gust met een camera in zijn handen. De werkelijke start van zijn hobby lag in de bouw. Daar moest hij foto's maken van alle projecten, de eerste paal, fundering storten tot en met de oplevering. Vertrouwde routine werd zo ook een gepassioneerde hobby.

Hij heeft veel albums gemaakt. Hoewel Gust niet meedoet met de meest recente snufjes (hij heeft nog geen digitale camera), zijn de meest relevante foto's inmiddels wel gescand en op cd-rom gebrand.

"Wil je wat zien?" vraagt hij.

Ik knik enthousiast.

Op zijn tv-scherm zie ik fraai vormgegeven en met geluid ondersteund de geschiedenis van de Boudewijngroeve. Ruim honderd foto's. Gemaakt tussen 1950 en 2002.

Ze tonen het natuurgebied vóór de komst van de steenfabriek, tijdens de bouw en na de sluiting. Dus ook de verwoesting van de natuur tijdens de exploitatie, evenals de 'verkrachting' na de sluiting van de befaamde steilwand na de bedrijfsbeëindiging van de fabriek.

Een archeologisch monument wat de trots van Ossendrecht - thans gemeente Woensdrecht - zou moeten zijn.

Ik zeg dat ik vrees dat niemand een dergelijke verzameling heeft. Een groots en geordend archief.

“Ben je wel eens in het archief van onze gemeente geweest?” vraagt Gust. “Daar hebben ze dat zeker niet. Bovendien niet zo geordend. Ik heb er wel eens rond gekeken en me geërgerd aan de manier waarop men daar ontoegankelijk alles bij elkaar heeft gegooid.”

Wie wat bewaart, die heeft wat

Omdat ik onder de indruk ben van zijn verzameling Boudewijnfoto's, krijg ik van Gust een cd-rom te leen. “Wie weet kun je er wat mee voor de Tijding,” zegt hij. Onder de indruk mompel ik dat ik dan ook informatie nodig heb. Geen probleem voor Gust.

Samen met zijn vrouw zoekt hij snel enkele mappen met krantenknipsels.

Vanaf 1940 heeft hij alles uit de krant geknipt wat met Ossendrecht te maken had. Twee dikke albums tonen knipsels, veelal tot A4-formaat gekopieerd en in plastic opberghoezen gerangschikt. Uiteraard inclusief veel knipsels over de steenfabriek, de groeve en de afgravingen van de Meiduin. Een schat aan informatie voor een amateuronderzoeker die veel vrije tijd over heeft. Wellicht na zijn arbeidzame leven.

Leuke herinneringen

“Aan mijn fotografie dank ik leuke herinneringen,” zegt Gust. Op verzoek van burgemeester Swillens heb ik ook foto's van Ossendrecht gemaakt. Een momentopname eigenlijk van hoe ons dorp er toen uitzag. Alles op dia. Dat contact was via de heemkundekring tot stand gekomen via bemiddeling van Leo Timmermans. Swillens was onder de indruk. Maar hij wilde méér.

Hij wilde ook overzichtfoto's. Ik kon in de kerktoeren niet verder komen dan de galmgaten. Dat was hoog genoeg en zo kon ik foto's maken van grote hoogte. Swillens kwam me daarvoor thuis afhalen, gekleed in overal. Toen we klaar waren, stond de pastoor me beneden op te wachten. Hij zei dat hij me anders niet zo vaak ik de kerk zag. Ik antwoordde de pastoor toen dat dit klopte, maar dat ik hoger in de kerk was gekomen, dan hij ooit zou bereiken.”

Gust lacht, hij heeft nog duidelijke pret over die gebeurtenis. Ik vraag of hij de diaserie zelf ook heeft. Nee, dat heeft hij niet. Die had Swillens meegenomen toen hij uit Ossendrecht vertrok. Maar hij heeft wel enkele kopieën verkregen. Swillens zei dat Gust stom was geweest niet direct alles in tweevoud te hebben gemaakt. “En daar had hij wel degelijk gelijk in,” zegt Gust.

Natuur en monumenten

Vanuit de fotowerkgroep werkte Gust nauw samen met Bertus Ars, Jaap van den Berg, Adrie van Zunderd en Martien Oomen (de laatste staat niet op onderstaande foto).

Samen zorgden ze niet alleen voor foto's, maar verzorgden ze ook menige tentoonstelling in Den Aanas.

Een groots project waren de panoramafoto's die Gust met Adrie van Zunderd maakte van de Brabantse Wal. Een nauwgezet werk vanaf statief. Immers elke foto moest aan elkaar geplakt kunnen worden, zodat een totaal beeld van de Brabantse Wal kon worden gemaakt.

Dat was dus ook letten op de voorgrond en de lucht. Dus moesten niet alleen de cameraposities goed zijn, maar moest ook het weer vergelijkbaar zijn. Je kunt nu eenmaal geen zonnige zomerfoto's plakken naast een winters sneeuwlandschap.

Gust heeft veel gefotografeerd. Niet alleen de Brabantse Wal, Ossendrecht en de natuur. Maar ook alle mogelijke monumenten in onze Zuidwesthoek. Niet alleen de formele monumenten, maar ook die objecten en landmarks die hij zelf een monument vindt.

Allemaal verzameld en gerangschikt in, jawel, alweer een fotoalbum.

Hij memoreert dat de meeste aan de heemkundekring worden toebedacht. Ik zeg dat het al mooi is, wanneer we alles mogen digitaliseren voor onze website.

In de toekomst wil ik graag de heemkundelieden, op basis van lidmaatschapsnummer en password, gratis toegang geven tot het heemkunde-archief op onze website. Daar kunnen de fraaie verzamelingen van Gust volledig tot zijn recht komen.

Jong en oud

Heemkunde is volgens Gust iets van vooral 60-plussers. Jongeren hebben daarvoor te weinig tijd. Niet alleen te weinig tijd, ook geen prioriteit in hun interesse.

Daarom zijn er volgens hem ook weinig jonge leden en weinig jonge bezoekers voor onze lezingen. We filosoferen hierover door. We komen tot de conclusie dat we veel vaker moeten vragen aan onze leden wat ze van de heemkundekring verwachten. Niet alleen in termen van onderwerpen, maar vooral ook over de manier waarop. "Jongeren zijn niet te boeien met een lezing met dia's en ouderen willen geen moeilijke onderwerpen aanhoren. Ook busreizen zijn uit de tijd. Jongeren gaan op pad met eigen vervoer en op hun eigentijdse wijze. Door te vragen wat iedereen wil, kun je daarop aansluiten."

Epiloog

We hebben meerdere uren zitten praten. Ik wil afronden en vraag Gust naar het mooiste plekje in de Zuidwesthoek. Hij kan en wil die vraag niet beantwoorden.

"Alles is hier even mooi," zegt hij wijselijk.

Ik probeer hem toch tot een uitspraak te verleiden. "Wat is als je terugkijkt de grootste verandering?" probeer ik.

Daar is geen bedenktijd voor nodig. "Dat is dat alles uitgebreid is en dat meer dan 50% van onze inwoners van elders zijn gekomen," zegt hij. Hij onderstreept dat dit geen afwijzing is, alleen een

constatering van de gewijzigde situatie in onze regio.

"In Ossendrecht is de bouw van Mariahove en de wijk de Looyen ingrijpend geweest. Net als de komst van de petrochemische industrie bij Antwerpen. Tientallen jaren geleden waren dat alleen polders, schorren, slikken en dergelijke. Nu bestaat de skyline vaak uit de BASF en de nachtelijke verlichting door het affakkelen daar.

Door die fakkels kan ik 's nachts vanuit mijn huis op de kerkklok zien hoe laat het is." Hij vertelt dat dit een grote verandering is. Maar

Site laatst bijgewerkt: 04-05-2007
U bent bezoeker: 05995

Welkom bij heemkundekring "Het Zuidkwartier".

Wilt U voortaan automatisch een seintje ontvangen zodra de site bijgewerkt is, klik dan [hier](#).

Laatste aanpassingen / toevoegingen:

- [4-5-2007] Op 10 mei vindt er in het gemeentehuis van Woensdrecht een onthulling plaats. Voor nadere gegevens hierover, volg de website van de gemeente. Op 10/11 mei zal u een verslag hiervan aantreffen op de gemeentelijke website. De berichten vanaf onze site kunt U [hier](#) bekijken. april.
- [30-4-2007] De [agenda](#) is weer geactualiseerd.
- [18-4-2007] De [columns Een nieuw en goed Deltaplan](#), en [Van Godshuys tot Kapelthermen](#), staan nu on-line
- [18-4-2007] Het secretariaats-adres is veranderd. Kijk op de [bestuurspagina](#) voor de nieuwe adresgegevens.
- [6-4-2007] De Woensdrechtse Bode besteedde aandacht aan de openstelling van het museum. [Lees hier verder...](#)
- [3-4-2007] De [convocatie](#) van maart is nu ook terug te vinden op de site.
- [3-4-2007] De [doka](#) krijgt een nieuwe invulling. Hier alvast een kijkje achter de schermen.
- [3-4-2007] Aanpassingen op de pagina met de links kunt u [hier](#) aantreffen.
- [9-3-2007] De laatste berichten uit de [pers...](#)
- [9-3-2007] Bezoek vanuit [Hawai](#). Een paar wetenswaardigheden over onze website.
- [4-3-2007] Het kookboek is nu klaar. Niets houdt U nu nog tegen om een complete maaltijd te serveren.

Het streven is om de collectie van Gust uiteindelijk op de website te krijgen van de heemkundekring.

ook dat we ons moeten realiseren dat daarvoor voor duizenden mensen - ook uit onze regio - werkgelegenheid is ontstaan.

Kritiek mag, maar je moet wel oppassen.

Verder is alles materialistisch geworden.

Vroeger was men gelukkig en tevreden met een huis en een lapje grond. Daarop teelde men aardappelen en rogge, voor hun varkens. De mensen hadden toen twee varkens. Eén voor zichzelf en eentje om het huis af te kunnen betalen. Ze waren toen op hun manier gelukkig en ze hadden tijd voor sociaal contact. Iedereen kende iedereen.”

Schertsend vertelt hij hoe een overbuurvrouw die daar al zeven jaar woonde kwam vragen of Gust pruimen wilde om wijn te maken. Dat wilde hij wel en de vrouw zei dat hij ze dan zelf mocht komen plukken. Nadat ze weg was gegaan, vroeg zijn echtgenote of hij toch wel wist waar die mevrouw woonde! De dames kenden elkaar niet, terwijl ze al zeven jaar in dezelfde straat woonden.

“De welvaart heeft dat veranderd. Net als de herindeling,” besluit Gust.

Gust vertelt dat hij niet blij is met Woensdrecht.

Sinds de herindeling moeten we alleen maar meer betalen. Steeds meer OZB en als burger krijg je daar niets of weinig voor terug. Alles gaat op in het gemeentelijke apparaat en de gemeentelijke diensten.

Ik vraag wat hij zijn achterkleinkinderen wenst. Na enig nadenken zegt hij te hopen dat zijn achterkleinkinderen en hun leeftijdgenoten, de grootschaligheid van tegenwoordig weer mogen zien wijken voor de kleinschalige en overzichtelijke samenleving van toen.

Hoogerheide, 7 mei 2007
Adrie Dobbelaar

Gust is 17 augustus overleden

☆ KESTVERTELSELTJE ☆

Bij ôôns op dun Ouwe Tol is ur is un kjêêr iets gebeurd, da d'ik jullie gèère is wul vertelle.

't Liep stillekezaon têtêge Kessemus. Mar da zeej Jaonuzze nie veul. Want Jaonus was al lâânk nie mir bepaold un fjêêstnummer te noeme. 't Lêêve ad um ok nie al te gul bedjêeld gad. Zun vrouw was al jonk gestorreve, aongerêêje dur un vrachtwaoge. Kinders adde ze toen nog nie. En Jaonus zelluf ad veul last van zonne rug, waordur t'ie afgekeurd was vur zun waarek. Veul ketakt ad ie nie meej âândere mêênse. 'Ze kunne n'um allemaol opblaoze', docht ie dikkuls bij zun èège. Jaonus was dus wa ge noemt un jêênlieng.

Jaonus was op zun gemak ut spazzielwôôf van da jaor aon 't opstôôke, toen ur un manneke op de waaruf kwââm. Meej un fiets aon zun âând. Jaonus stook zun riek un end in de grond en kuierde naor ut ventje toe.

'Wa d'ist?', vroeg Jaonus en ut klonk èègeluk un bietje vriendelukker as attie bedoelde.

'Ik eb un l-lekke b-bâând', akkelde n'ut ventje. 'En ik mot nog jimmaol nor Ostrecht.'

'Lot mar is kèèke', zeej Jaonus en vur attie ut goed en wel besepte was ie al volop bizzig meej ut plakke van dieje bâând.

'Zow', zeej Jaonus, 'Ge kun wir fietse. En ik zouw mun nistels ok mar is vastmaoke a'k jouw was, âânders zittur sebiet meej tusse de kettieng.'

't Manneke straolde van blijigèd en vertrok meej gâânk.

Jaonus was goed en wel wir bizzig meej zun spazzielwôôf, toen t'ur awwir iemes op de waaruf kwââm. "Wa's da nouw wir?", docht Jaonus, mar ij gieng toch is kèèke. Dur stong un vrouw meej 'ne klèène op durre n'aarem vur um.

'Och menjêêr', zeej ta vrouwke, 'Zouw ik ier swèèle de papfles vur munne klèène waarem meuge maoke, want da kan nie waachte tot ak tuis zèèn.'

Jaonus zeej niks, mar ij wêês ut vrouwke waor a se moes zèèn in de keuke. En ij snapte zelluf nie waarom, mar ij pakte swêês ok nog dieje klèène n'op zonne n'aarum.

Stillekus zaat ie te kèèke oe ta vrouwke dieje klèène n'êête gaaf. Diep in zun art voelde n'ie un bietje spèèt da t'ie zelluf meej zun vrouw nwôôt kleinmanne gad ad.

Ut vrouwke bedâânkte n'um arteluk en gieng ur wir vandur, nor uis.

Wa was da nouw toch? Dur kwââm un klèèn ondje n'aongescharreld. Un jong, maoger bjêêsje, völlusbakkeras, de stèert tusse zun achterpwôôte. Ut bjêêsje vurrèkte van de n'onger, da zaag Jaonus gelèèk. En ij krêêg meelij meej ta d'ondje. IJ pakte n'ut bjêêsje n'op en droog ut nor binne. IJ deej un paor sneeje

brwôôd en wa melluk in un börd en effekus nodderâând stong ut bökske van da d'ondje zow strak as un tonneke. Tevreeje sprong ut mörmel op Jaonus zunne schwôôt en viel in slaop. Ok Jaonus kon zun wôôge mar moeiluk mir ôôpe n'ouwe.

Nodderâând wies Jaonus nie ov'attie ut gedrwôômd ad of daggut echt gebeurd was, mar de n'ond was têtêge n'um gaon praote. 'Gij zèè zow kwaod nog nie", ad ut bjêêsje gezêêd. 'Ge doe wel net of Kessemus jouw niks zegt, mar impesâânt edde wel mwôôi da manneke gollepe meej zun fiets. En da vrouwke meej durre klèène. En mèn, nie te vergêête. En of g'ut nouw wult of nie, da d'is nouw de waore kestgedachte. Ut zit um nie in un rèekeluk kestmaol of in un bezoek aon de naachtmis. Ut gaot ur om wa ge van binne voelt en wa ge doet attur wa van oew gevrôôge wordt.'

Jaonus eggut ondje gouwe en ij ettur nog jaore veul plezier aon belêêfd. IJ noemde zun nuuwe kammerodje 'Noël'. ☆

Jan Luysterburg / Jakke Lösterbörg / Jakke van dun Ouwe Tol
Namens de Werkgroep Dialecten van Heemkundekring Het Zuidkwartier.

Van vroeger en nu:

Door Corné Brugman

Alzelêêve zêêne en zjêêvere

“Gij denkt zeker dattut nieuw is, da-onze politiekers altij-zêêne en zjêêvere over mense van be-paolde leeftij. Dan hedde-gij zeker schôoltje aachter d'aog gespeuld!” zegt Jan lachend.

We drinken koffie aan de oeroude tafel in de bijkeuken van mijn oude buurman.

De krant verhaalt over leeftijdsdiscriminatie voor 45-plussers bij het vinden van een baan en over de golf van gepensioneerden die binnenkort door de vergrijzing ontstaat. De politiek noemt het een groot probleem, dat de *babyboomers* de

komende jaren met pensioen gaan.

Ik kijk er serieus bij. Reden waarom Jan er onmiddellijk de draak mee steekt.

“Politiekers ebben altij-wa te zêênen.

Nou zijn het de ouwe

mense, hé? Mar ik wit-nog da-ze feftig jaar geleje de jeugd een probleem vonden.”

Hij staat op en loopt zijn kamer in. Na enig zoeken vindt hij enkele paperassen uit 1953. Steunend gaat hij zitten en bladert vervolgens enige minuten door het muf ruikende vergeelde pa-pier.

“Kijk,” zegt hij en wijst met zijn vinger. Ik neem het document van hem over en lees de toenmalige prognose voor onze provincie:

De toenemende veroudering blijkt uit de becijfering van hen die 65 jaren en ouder zijn.

Zij maken uit van de totale bevolking:

1946 = 5,7%, 1956 = 5,8%, 1966 = 6,1%, 1976 = 6,7%. Dit betreft de Brabantse cijfers. In Nederland vordert de veroudering sneller. De 65- t/m 79-jarigen nemen toe van 1947 tot 1964 met 35%, de 80-jarigen en ouder zelfs met 45% in 17 jaar tijds.

“Snapte-gij da-onze politiekers pas sinds enkele jaren de vergrijzing als een probleem zien? Feftig jaar geleje was het allemaol al officieel bekend, hé?” Jan zucht ervan.

Ik blader verder door het oude document. Mijn blik valt op het accent van die dagen en ik lees dan ook hardop voor wat me als probleem van die tijd opvalt.

Zeer begrijpelijk is natuurlijk het groot aantal jongeren; zij toch vragen na enkele jaren om werk. In Nederland is zeer hinderlijk de grote top van 1946/1947, gevolgd door de daling van de geboortecijfers. Voor Brabant geldt dat in iets mindere mate.

Men moet zoveel scholen bouwen en zoveel extra docenten aanstellen. Wat als de aantallen toch weer teruglopen? Enkele voorbeelden mogen de moeilijkheden toelichten, waarvoor het beleid komt te staan. In 1947 zijn er 580.000 kleuters van 3-5 jaar. In 1949 reeds 670.000 en in 1951 765.000.

Gaan we de schoolplichtigen tellen van 6-14 jaar dan zijn er in 1947 1,3 miljoen, in 1951 1,6 miljoen en in 1956 zelfs 2 miljoen.

Ook de werkzoekenden wassen geweldig in aantal: tot 1955 800.000 en tot 1964 1.2 miljoen.

Het valt me op dat men onder werkzoekenden vijftig jaar geleden uitsluitend mannen

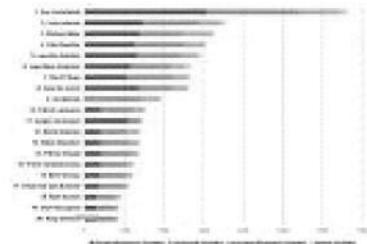
rekent. “Er is wel het één en ander veranderd, nietwaar?” vraag ik mijn oude buurman.

“Ja, ja da's zeker,” zegt deze. “Mar as-ge goed leest zien ze alleen problemen en zeker geen uitdagingen, hé? Ze zien vural problemen in het werk waar men toen van leefde. Bij ons was-da het werk in de landbouw.”

Opnieuw duik ik in de oude uitgave, die zo treffend een beeld schetst van die tijd.

Ik lees: *De boerderijen, vooral op de zandgrond, zijn dikwijls reeds te klein en bovendien gaat de mechanisatie ook door. Wanneer nagerekend wordt of er voldoende aantal manuren per jaar per man aan werk is, dan blijkt dit op vele boerderijtjes niet het geval te zijn. Er is reeds een verkapte werkloosheid hier en daar. Maar b o v e n d i e n*

vinden we hier nog onze gave gezinnen zodat er een grote opvolgingsdruk ontstaat. H o e v e e l vaderbedrijfsh

oofden zijn er en hoeveel zoons willen hen vervangen? Het zal duidelijk zijn dat een jongere die boer wil worden dan moet emigreren. Wil hij in ons land blijven, dan komt hij terecht in de industriële sector, dan wel in ambacht, vrije beroepen, onderwijs, enz.

Het artikel meldt vervolgens een regelmatige emigratie van 30.000 per jaar. Hiervan behoort 45% tot de mannelijke beroepsbevolking.

Uit Brabant kwam 10%, dus 1300 per jaar. Terwijl Brabant 12% der bevolking telt, dus 1700 per jaar zou moeten leveren. Zou dit aantal bereikt worden, dan behoeven de volgende tien jaar geen 6300 maar 5900 meer opgenomen te worden in het industriële proces. Brabant blijft achter bij het Rijksgemiddelde en toch betekent emigratie een grote verlichting van de zeer moeilijke opgave elk jaar deze mannen op te nemen in het arbeidsproces. De regering moet andere landen bereid vinden onze mensen op te nemen. Dit alles vraagt veel geld. Er wordt ook heel wat meegenomen aan kapitaal. En toch! Het is goed besteed geld! Werklozensteun is duur en werkloosheid is deprimerend.

“Kijk, zie-de nou?” vraagt Jan. “Zo zêên ze heel wat af, niewaor? Toen om mense te laten vertrekken. Tegenwoordig om ze zelfs na hun pensioen nog aan het werk te 'ouwen. Mense motte altij geld opleveren. Als we de politiekers geld kosten, dan zijn we acuut een probleem. De na-oorlogse jeugd zelfs twee keer, hé? Eerst toen ze als babyboomers nog kleuters waren en nu ze mee pensioen gaan als vergrijzingsprobleem.”

Ik knik, maar luister eigenlijk niet naar mijn oude buurman.

De epiloog van het artikel van vijftig jaar geleden heeft mijn aandacht getrokken. Zo zeer dat ik zelfs niet bemerk dat Jan een dubbele borrel inschenkt om de aandacht te verleggen.

“Moet je horen,” zeg ik.

**IK HEB NU
WEL WEER
GENOEG
POLITICI OP**

Loesje

En hoe zal het gaan? Dreigt er overbevolking? Wat is overbevolking? Dat de mensen sterven van de honger? Een ieder weet toch uit de verhalen van thuis, dat de boer en de arbeider in het Brabantse land van 1950 veel beter en ruimer leven dan in 1850. Maar zou er dan niet nog meer welvaart zijn als er minder mensen waren? Is er dus wel een optimum te noemen, waarop de grootste stoffelijke welvaart zou heersen? Daar is reeds veel over gedacht, maar er is nog geen oplossing. Wel veel meningsverschil. En is stoffelijke welvaart het enige?

En wisselen de verlangens niet met het jaar? Geleidelijk krimpt het bevolkingsoverschot in. Er is een bevolkingsdruk die aanspoort om nieuwe wegen te zoeken. Maar is deze druk juist

w e l
voorwaarde
voor activiteit?
W e l l i c h t
behoedt deze
druk een rustig
laten betijen!

“Hou mar op,”
z e g t J a n ,

gebarend naar de in-geschonken borrels. “Ge ziet-ut hé? Fefstig jaar geleje wisten ze alles al en maekten onze politiekers er ook al problemen over. Zonder oplossing! Nou is het allemaol weer utzelfde, niewaor? Behalve da-ze nou alles anders in geld vertalen. Alles mot geld opleveren. Man en vrouw motte werke. Tot hun 65° en liefst daarna nog. Da's goed vur de productiviteit en dus vur ons nationale inkomen. Brinkhorst zei het een paor jaar geleje al. Nederland moet het New-York van Europa worre. Dus verzonnen ze de vergrijzing, als financieel probleem, om de verzorgingsstaat af te breken. Ouwe mens of jonge mens?

Het maakt nie uit. We motte geld opleveren. As-we da-nie meer doen, dan zien ze ons wellicht liever dood. Zo debatteren onze politiekers over ons burgers. Toen en nu.

Burgers zijn altij een probleem, in ieder geval als ze geld kosten, hé? Mar ik eb daar geen boodschap meer aan. As-ge gelijk ik hoogbejaard ben, dan denkte: ze zoeken het mar uit!

We nemen er dus sebiet een borrel op, buurman. Allez, proost!

Op onze zêênende en zêêverende politiekers!”

INFORMATIE VOOR DE LEZER

“Tijding” is het periodiek van de heemkundekring “Het Zuidkwartier” en verschijnt 3x per jaar. Het Zuidkwartier betreft het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, omvattende de plaatsen Hoogerheide, Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:

De heer J.Halters, Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht - tel. 0164 67 28 54 Tevens zijn losse nummers van “Tijding” bij hem verkrijgbaar.

De normale afleveringen kosten € 3,25 per stuk (van het lopende jaar € 4,00) Speciale uitgaven en dubbeltijdingen kosten € 4,00 per stuk. (Van het lopende jaar € 5,00) Gebruikte, in goede staat verkerende, Tijdingen kosten € 2,00 per stuk. De contributie bedraagt vanaf 1-1-2006: € 16,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 7,00 extra aan portokosten in rekening gebracht. Voor België € 9,00.

Nieuwe leden kunnen zich ook opgeven door middel van storting van de jaarcontributie op gironummer 276.04.67 ten name van penningmeester Heemkundekring “Het Zuidkwartier”, Lorentzstraat 7, 4631 HC Hoogerheide.

Nadruk van, of overname uit “Tijding” van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring “Het Zuidkwartier” aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Vormgeving Tijding: Maria Roskamp
Gedrukt door Sprintcopy Bergen op Zoom

BESTUUR HEEMKUNDEKRING “HET ZUIDKWARTIER”

Voorzitter:

mevr. F. Stoutjesdijk-Jansen
Aanwas 40, 4641 JJ Ossendrecht
tel. 0164 67 25 63

Vice-voorzitter:

de heer C. van Beeck
Keizerstraat 44, 4645 GR Putte
Tel. 0164 60 38 04

Secretaris:

De heer A.M. Prop
Hugo de Grootstraat 5, 4631 GJ Hoogerheide
tel. 0164 61 05 23

Penningmeester:

de heer H. Cortie
Lorentzstraat 7, 4631 HC Hoogerheide
Tel. 0164 61 27 96

Bestuursleden:

de heer A.J. Dobbelaar, tel. 0164 61 31 73
Matthias Wolffstraat 14, 4631 KD Hoogerheide

de heer P. de Dooij, tel. 0164 61 23 16
Dorpsstraat 73, 4634 TN Woensdrecht

de heer J.Halters, tel. 0164 67 28 54
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht

de heer L. van Hoek, tel. 0164 61 35 25
Nijverheidsstraat 5, 4631 KS Hoogerheide

de heer J. van Loon, tel. 0164 67 27 82
Kon.Wilhelminastraat 22, 4641 GS Ossendrecht

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96
Matthias Wolffstraat 10, 4631 KD Hoogerheide

CONTACTADRESSEN WERKGROEPEN

www.hkk-zuidkwartier.nl

Evenementen: Bestuur

Heemschut:

de heer J.van Elzaker, tel. 0164 61 22 24
Verlengde Duinstraat 2, 4631 HS Hoogerheide

't Kwartier:

de heer J. Wils, tel. 0164 61 24 47
Prins Hendrikstraat 35, 4631 KB Hoogerheide

Kruidentuin: Vacant

Museum:

mevr. F.Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40,
4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 67 25 63

Distributie / Documentatie/ Redactieraad:

kopij inleveren bij de heer J.Halters,
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht
tel. 0164 67 28 54

Archeologie:

mevr. K. Sion (secretariaat), tel 0164 67 26 78
Eikenlaan 3, 4641 GB Ossendrecht

Fotografie:

de heer A. Kil, tel. 0164 67 28 87
Moleneind 37, 4641 SB Ossendrecht

Genealogie:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

Oude handwerktechnieken:

mevr. V. Suykerbuyk-van Agtmaal, Raadhuisstraat
114, 4631 NJ Hoogerheide, tel. 0164 61 25 36

Oude talen, gezegden, spreuken enz.:

de heer W. Groffen, tel. 0164 61 24 41
Pasteurstraat 51, 4631 LE Hoogerheide

Toponymie: ad hoc

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historiekaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

LAENT

PARS

DEN BROUWER

DEN HOONT

HVLST TER

AMBA

CHT

HVLST

Hier Wordt a
oet Bevoechten
eemge H. Sta's

Ver Dr
groenwe Landt
van

Twee Brabans

